ما شاء الله ولا قوة الا بالله
از مولفات کاشف نکات خفی و جلی خواجه محمود علی خلف ارشد خواجه اسد الله
فرهنگ محمودی
باهتمام رجی غفران محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان مرحوم و مغفور
در مطبع نظامی واقع کانپور مطبوع گردید ۱۲۹۱ھ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

الحمد للہ الذی اعز المعلم فی الاعصار والامصار والصلوٰۃ والسلام
علی رسولہ المختار محمد سید الابرار والاخیار وآلہ الاطہار واصحابہ
الکبار واحبابہ الاخیار الی یوم القرار اما بعد میگوید امیدوار مغفرت ایزد غفار
خواجہ محمود علی خلف خواجہ اسد اللہ غفر اللہ لہ ولوالدیہ واحسن الیہما والیہ
کہ چون خواندن کتب فارسیہ وحصول استعداد ترجمہ عبارات وخطوط نویسی
موقوف بر دانستن معانی لغات جامدہ ومشتقہ واشتقاق صیغہا از مصادر
وبعضے قواعد ضروریہ بود لہذا چند لغات مشہورہ مع معانی متعارفہ مستعملہ
متضمنہ مختلف اللفظ متحد المعنی ومتحد اللفظ ومختلف المعنی ومختلف اللفظ

و مختلف المعنی را از کتب لغات معتبره مثل غیاث و صراح و رشیدی و قاموس
و بهار عجم و منتخب و کشف و مدار و غیره استنباط نموده جهت افادهٔ تعلیم و
تعلّم متعلمان فراهم آورده فرهنگ محمودی نام نهادم و بر سه قسم را در سه
فصل بیان کردم و هم بیان اشتقاق صیغ از مصادر و تعریفات آن و بعضی
قواعد ضروریه که بسبب آن مبتدی بل بمنتهی لازم است گفت در فصل ثانی
آوردم بنابر اتحاد لفظ و اختلاف معنی بعض مصادر تصحیح و تحشی لغات از کتب
مسطوره نمودم و شطری درین لغات اقسام ثلاثه باشتباه محل و معنی
اختلاطی راه یافته و هرگاه که مقصود از لغات دریافتن معنی ست نه ترتیب
بنابرین مراعات آن ملحوظ نداشت و این خاکسار سراپا انکسار بطریق یادگار
بتسطیر این اوراق بپرداخت مأمول از مستعدان عصر و کاملان پرهنر است
که اگر خطائی بینند بافشای آن نگرایند و در اصلاح آن بکوشند
اگر توانند ورنه بعین عنایت بپوشند که الانسان مرکب
من الخطاء والنسیان وما توفیقی الا بالله العزیز العلیم
وانه المیسر والمعین بالاتمام ومنه المبدأ والیه
المعاد ۱۲

فصل اول در مختلف اللفظ و متحد المعنی

الٰهی الله	قادر	رازق	رزّاق	خالق	خلاق	کریم	رحیم	رحمٰن
سبحان	رب	حق	خدا	خداوند	کردگار	پروردگار	ایزد	بیچون
یزدان	شافی	باری	اقدس پاک	مقدس	قدس	قدوس	منزه	بری
مبرّا	طاهر	طهیر	طهور	اطهر	مطهر	طیّب	مطیّب	تقدس
نظیف	مستطاب	رسول پیغمبر	نبی	پیمبر	مرسل	رسل جمع	مرسلین	انبیا
ملک فرشته	کروبی	ملائک فرشتگان	ملائکه	کروبیان	ملاء الاعلیٰ	قضا حکم	قدر	اذن
فرمان	منشور	امر	ارشاد	فرامین جمع	مناشیر	اوامر	الهام دل میں ڈالنا	القاء
هاتف آواز غیب	سروش	حمد شکر	سپاس	حضرت درگاه	جناب	عزا	بارگاه	خرگاه خیمه
کله	خیمه	سراچه	گروک	خیام جمع	خیمه	عتبه دهلیز	سدّه	آستان

وصیدہ (دہلیز)	حیوانات (جانوران)	جانداران	نباتات (جھاڑان)	اشجار	جمادات (پتھری)	اعجاز	کائنات (تمام جہان)	عالمین
مخلوقات	موجودات	دارین (دوجہان)	کونین	ثقلین	نشاتین	دوسرا	دنیا (جہاں)	گیہان
زمان	زمانہ	عہد	عصر	دہر	گیتی	کون	عالم	خلق
خلائق	مخلوق	مجبول	مربوب	ربع مسکون	ورا	انام	امکان (پیدایش)	ابداع
اختراع	ایجاد	آفرینش	خلقت	جبلت	حدوث	نفس (ذات)	سرشت (بکسر تین ۱۲)	طینت
طبیعت	غریزت	گہر	نہاد	جوہر	عین	اعیان (جمع)	نفوس	انفس
روح (جان)	دم	نفس	نفس ناطقہ	روان	ارواح (جمع)	انفاس	جنت (بہشت)	فردوس
خلد	دارالسلام	دارالقرار	دارالنعیم	عدن	نعیم	مینو	جنان (جمع)	رضوان (داروغہ بہشت)
سقر (دوزخ)	سعیر	دارالبوار	ہاویہ	اسفل السافلین	جہنم	جحیم	مالک (داروغہ دوزخ)	فلک (آسمان)
سما	سپہر	چرخ	گردون	نیلی اوق	افلاک (جمع)	سماوات	کوکب (تارہ)	نجم

رزاق و خلاق بفتح اول و تشدید ثانی صیغہ مبالغہ است از زبانی در صحیح افتی بود یعنی بسیار رزق دہندہ ۱۲ دربسیار پیدا کنندہ ۱۲ ایزد یزدان بالفتح یکی از اسماء حق تعالیٰ است درفارسی چہ درفارسیان قبل از اسلام دو خدا یکی یزدان و

فصل اول در مختلف اللفظ و متحد المعنی

الٰہی (اللہ)	قادر	رازق	رزّاق	خالق	خلاق	کریم	رحیم	رحمٰن
سبحان	رب	حق	خدا	خداوند	کردگار	پروردگار	ایزد	بیچون
یزدانؔ	شافی	باریؔ	اقدس (پاک)	مقدس	قدیس	قدوس	منزہ	بریؔ
مبرّا	طاہر	طہیر	طہور	اطہر	مطہر	طیّب	مطیّب	تقدس
نظیف	مستطابؔ	رسول (پیغمبر)	نبی	پیمبر	مرسل	رسل (جمع)	مرسلین	انبیا
ملک (فرشتہ)	کروبی	ملائک (فرشتگان)	ملائکہ	کروبیان	ملاء الاعلیٰ	قضا (حکم)	قدر	اذن
فرمان	منشور	امر	ارشاد	فرامین (جمع)	مناشیر	اوامر	الہام (دل میں ڈالنا)	القا
ہاتف (آواز غیب)	سروش	حمد (شکر)	سپاس	حضرت (درگاہ)	جناب	عزّ	بارگاہ	خرگاہ (خیمہ)
کلہ	خیمہ	سراچہ	گروک	خیام (جمع)	خیم	عتبہ (دہلیز)	سُدّہ	آستان

وصیدہ (ویلیز)	حیوانات (جانوران)	جانداران	نباتات (جھاڑان)	اشجار	جمادات (پتھری)	احجار	کائنات (تمام جہان)	عالمین
مخلوقات	موجودات	دارین (دوجہان)	کونین	ثقلین	نشاتین	دوسرا	دنیا (جہان)	گیہان
زمان	زمانہ	عہد	عصر	دہر	گیتی	کون	عالم	خلق
خلائق	مخلوق	مجبول	مربوب	ربع مسکون	ورا	انام	امکان (پیدائش)	ابداع
اختراع	ایجاد	آفرینش	خلقت	جبلت	حدوث	نفس (ذات)	سرشت (بکسر سین ۱۲)	طینت
طبیعت	غریزت	گہر	نہاد	جوہر	عین	اعیان (جمع)	نفوس	انفس
روح (جان)	دم	نفس	نفس ناطقہ	روان	ارواح (جمع)	انفاس	جنت (بہشت)	فردوس
خلد	دارالسلام	دارالقرار	دارالنعیم	عدن	نعیم	مینو	جنان (جمع)	رضوان (داروغہ بہشت)
سقر (دوزخ)	سعیر	دارالبوار	ہاویہ	اسفل السافلین	جہنم	جحیم	مالک (داروغہ دوزخ)	فلک (آسمان)
سما	سپہر	چرخ	گردون	نیلی رواق	افلاک (جمع)	سماوات	کوکب (تارہ)	نجم

اختر (تارہ)	وری	ستارہ	شہاب	پروین (ستارہ مشہور)	ثریا	ثوابت	بنات النعش	سیارہ
کواکب (جمع)	نجوم	انجم	شمس (سورج)	آفتاب	نیّر	نیّر اعظم	بیضا	مہر
خورشید	ذکا	خور	ہور	یوح	عین	ابن صبح		ہلال (چاند)
ماہِ نو	ماہ	قمر	بدر	طفلِ شب	ابن اللیل	نیّر اصغر	عیوق (نام ستارگان)	زحل
کیوان	مریخ	بہرام	مشتری	برجیس	ہرمز	زہرہ	ناہید	سُہیل
سُہا	مطرب فلک	عطارد	تیر فلک	دبیر فلک	طارق	برق (بجلی)	صاعقہ	رعد (آواز فرشتہ)
سندر	سحاب (بادل)	غیم	غمام	غمامہ	عین	غین	میغ	ابر
غیوم (جمع غیم)	غمائم	باران (برسات)	بارش	برشکال	قطر	مطر	غیث	ژالہ (اولہ)
تگرگ	سنگچہ	ماء (پانی)	آب	آو	میاہ (جمع ماء)	بحر (دریا)	قلزم	یم
داما	محیط	خضارہ	لُجّہ	لُجّی	موج خیز	بحار (جمع بحر)	ابحر	ساحل (کنارہ دریا)

شط	سواحل+ (جمع ساحل)	اُفق (کنارۂ آسمان)	آفاق+ (جمع)	موج (لوٹ)	سَیل	سَیلاب	رودخیز	امواج+ (جمع موج)
گرداب+ (بھونر)	سراب+ (دھوکا)	غدیر (تالاب)	آبگیر	کولاب+	چاہ (کنوا)	بیر	آبار+ (جمع بیر)	ملاح (ناخدا)
کشتیبان+	جزیرہ (ٹاپو)	جزائر+ (جمع)	رود (ندی)	رودبار	جوی	جوبار	دجلہ+	جسر (پل)
قنطرہ+	چشمہ (جھرا)	منبع	ینبوع	ینابیع (جمع)	منابع+	جہاز (کشتی)	سفینہ	فلک
معبر	غراب	زورق	زوارق (جمع)	معابر+	طین (کیچڑ)	گِل	خلاب	وحل
لای+	خاک (مٹی)	صعید	تراب+	نقع (گرد)	ہبا	ہیج	قتام	عجاج+
صحرا (جنگل)	وادی	بادیہ	صمہ	بَر	دشت	بیشہ	فدفد	تیہ
بیابان	فلا	فلات	فیفاء	جبانہ	جول	قاع	راغ	ہامون
غیضہ	غیل	عرین	غاب	غابہ+	ورطہ (گڑہا)	غار	مغاک	حفرہ+
پشتہ (ٹیکرا)	خرپشتہ	شوشہ	گریوہ	تودہ+	رمل (ریتی)	ریگ+	حجر (پتھر)	صخر

۲۲ خرپشتہ بمعنی گوہلوہ و پشتہ کلان ۱۲ غ ۲۳ صخر و صخرہ بفتح صاد مہملہ و خای معجمہ بمعنی سنگ بزرگ ۱۲ از منتخب

صخره	خاره	خرسنگ	سنگ	سنگریزه (کنکر)	حصاة	جمرة	حصا (جمع)	خزف (ٹھیکری)
سفال	کوه (پہاڑ)	جبل	جبال (جمع)	ارض (زمین)	مرز	غبرا	بوم	عقار
اراضی (جمع)	فاکہ (میوه)	ثمر	بر	بار	فواکہ (جمع)	اثمار	اثمره	روضہ (باغ)
حدیقہ	بستان	بوستان	گلستان	جنستان	گلشن	چمن	گلزار	ریاض (جمع)
حدائق (جمع)	باغبان (مالی)	کدیور	چمن پیرا	میرآب	نخلبند	نخیل (درخت خرما)	نخل	نخلہ
نہال (جھاڑ)	درخت	شجر	اصل (جڑ)	بن	بیخ	اصول (جمع)	تنہ (جڑ)	شاخ (ڈالی)
شعبہ	فرع	غصن	اغصان (جمع)	فروع	غنچہ (کلی)	شگوفہ	گل (پھول)	ورد (گل سرخ)
خار (کانٹا)	شوک	دار (گھر)	بیت	مسکن	سرا	قصر	محل	صرح
خانہ	مکان	گنبد	کده	کوشک	کاشانہ	ایوان	کاخ	مشکوی
نشیمن (جائے نشست و آرامگاه)	شبستان	قصور (جمع)	محال	اماکن	امکنہ	بام (بنگلہ)	بالاخانہ	طارم

عِلو+ (بنگلا)	باب (دروازہ)	دَر	ابواب+ (جمع)	قفل (معروف)	اقفال (جمع)	کلید (کنجی)	مفتاح	مفاتیح (جمع)
حجرہ (کوٹھری)	مقصورہ+	نردبان (سیڑھی)	زینہ	سُلَّم	مِرقات	مِعراج	معارج+ (جمع)	کوچہ (گلی)
برزن	سِکّہ	کوی	نای	راہ (رستہ)	طریق	سبیل	صراط	جادہ
طرق+ (جمع)	ہمسایہ (پڑوس)	جار	جوار	جیران (جمع جار)	دار السلطنت (گھر بادشاہت کا)	دار الملک	دار الخلافت	متاع (اسباب)
اثاث	رخت	کالا	سامان	ساز	سرانجام	اثاث البیت (اسباب گھر کا)	خانمان	کاچار+
تاجر (سوداگر)	بازرگان	تجار+	جامہ (لباس)	حُلّہ	کسوت	لبس	پیرایہ	پیراہن
دِرع	پوشاک	پوشش+	افسر (تاج)	اکلیل	دیہیم+	کلاہ (ٹوپی)	قلنسہ	قلنسوہ+
سُرادق (پردہ)	جلباب	حجاب	خدر	غِشا	غطا	نقاب	تُتُق	شادروان
حُجب+ (جمع)	صدر (مسند)	چارباش	وِسادہ (تکیہ)	بالش	بالشت	بالین	وسائد+ (جمع)	مملکت (بادشاہت)
ریاست	خلافت	سلطنت+	شوکت (دبدبہ)	شان	صولت	شکوہ	تجمل	کر و فر

طنطنه+	قبیله گهرانه	تبار	خاندان	دودمان	خانواده+	طور آئین	طریق	قاعده
قانون	قبل	سبیل	هنجار	نهج	منهج	منهاج	نمط	عنوان
نحو	نوع	نسق	طریقه	گونه	وتیره	جاده	طبق	طرز
منوال	مسلک	مشرب	مذهب	سنت	طریقت	شریعت	رویه	روش
راه	شیوه	رسم	دستور	اسلوب	اسالیب جمع	مراسم	شرائع	طرق
سنن جمع	مذاهب	مشارب	مسالک	انواع	مناهیج	مناهج	انهاج	قوانین
قواعد جمع	اطوار	حفاظت نگهبانی	حراست	حمایت	صیانت	کلاءة	یتاق	صون
پاسبانی+	حافظ نگهبان	حارس	صائن	رقیب	طلیعه	طلایه	یتاقی	پاسبان+
تباهی ویرانی	خرابی	خرابه	خرب	تخریب	ویرانه+	عمرانات آبادی	عمران	معموره+
عامره+	ولایت ملک	اقلیم	قلمرو	خطه	کشور	اقالیم+ جمع	بلده شهر	مصر

11

بلاد جمع	بلدان ؍	امصار+ ؍	تعلقہ گاؤں	قریہ	موضع	کلانات	دہ	قصبہ
قریٰ جمع	مواضع جمع	دہات جمع	قصبات جمع	ملک بادشاہ	سلطان	خاقان	خسرو	تاجدار
جہاندار	شہریار	شاہ	شہنشاہ	خدیو	قہرمان	ملوک جمع	سلاطین جمع	خواقین+ جمع
دستور وزیر	رای زن	فرزین+	دولت مال	ثروت	بضاعت	خواستہ+	عسکر لشکر	جیش
موکب	جند	فوج	حشم	حشمت	جمعیت	جرار	جرارہ	سپاہ
عساکر جمع	جیوش جمع	جنود جمع	مواکب+ جمع	قاصد ہرکارہ	برید	جریدہ	رسول	جاسوس
سفیر	ایلچی	پیک	جواسیس+ جمع	خبر حال	کیفیت	حقیقت	ماہیت	سرگذشت
ماجرا	واقعہ	حادثہ	سانحہ	چگونگی	روئداد	صورت حال	اخبار جمع	حقائق جمع
سوانح جمع	احوال+ جمع	راقم لکھنے والا	کاتب	محرر	دبیر	نویسندہ	منشی+	مکتوب خط
مکاتبہ	مراسلہ	مفاوضہ	ملاطفہ	رقیمہ	نمیقہ	صحیفہ	عریضہ	معروضہ

نامه (خط)	رقعه	شقّه	پروانه	نوشته	ملتمسه	عرضی	طومار	مکاتیب (خطوط)
صحف	مراسلات	مفاوضات	نمائق	رقائم	صحائف	عرائض	رسائل	پروانجات
نوشتجات	مکتوبات	تحریر (لکھنا)	تسطیر	ترقیم	ترسیم	رسم	سطر	رقم
نوشت	نگاشت	نگارش	نمق	قلمی	تسوید	طراز	زبر	کتابت
مزبور (لکھا ہوا)	مرسوم	مرقوم	مسطور	محرّر	مکتوب	نبشته	نوشته	کافّه (جماعت)
زمره	فئه	طائفه	جمهور	گروه	حزب	جوق	خیل	احزاب (جمع)
فرقت (جدائی)	مفارقت	مباعدت	فطام	فراق	انفصال	هجرت	مهاجرت	هجر
هجران	مهجوری	دوری	وصل (ملنا)	توصّل	اتّصال	وصال	وصلت	مواصلت
تواصل	ملاقات	تلقّی	تلاقی	التقا	اجتماع	خفیه (پوشیده)	مخفی	مختفی
اخفا	اختفا	انزوا	تواری	متواری	مستور	مستتر	ستر	مضمر

مکنون پوشیده	محجوب	مُخدّر	پنهان	نهان	کتمان	نهفت	نهفته	تسمه
ظهور ظاهر	اظهر	اظهار	مظهر	بُروز	مبروز	ابراز	بارز	ابرز
مُبرّز	اعلان	علانیه	علن	اذاعت	وضاحت	وضوح	موضوح	واضح
ایضاح	توضیح	تلویح	لائح	شائع	شاع	شیوع	کشف	مکاشفه
مکشوف	منکشف	انکشاف	افشاء	انهاء	وقوع	باهر	شهود	مشهود
عیان	بیان	تصریح	صریح	صراحه	مبرهن	مُبیّن	پوست کنده	برملا
فاش	آشکارا	پیدا	هویدا	پدید	پدیدار	قلیل تهوڑا	اقل	قلما
تفریط	تقلیل	ایجاز	موجز	اختصار	مختصر	تتمه	جزوی	مزجات
چیزے	قدرے	شطرے	نبذے	برخے	بعضے	مشتے	قاشقے	طرفے
پاره	کم	کمتر	اندک	وفور بهت	وافر	موفور	فرط	مفرط

افراط بہت	بلیغ	خطیر	کثیر	تکثیر	غفیر	مزید	زیادہ	زائد
ازدیاد	تزاید	نہایت	بغایت	بس	بسا	بسیار	فراوان	بیکران
بی پایان	بیقیاس	بیحساب	بی اندازہ	بیشمار	بیحد	بی نہایت	بی غایت	از بس
لاتعد	لاتحصے	کثرت	تکثر	تکاثر	بیش	بیشتر	فزون	افزون
خیلے	انبوہ	جزیلہ	احمق نادان	ابلہ	کودن	سادہ لوح	سادہ دل	سفیہ
گول	ہیچمدان	جاہل	بوالفضول	بیشعور	ابلد	بلید	کوتاہ فہم	غبی
بیوقوف	سفہا جمع	حماقت نادانی	جہالت	سفاہت	حمق	عاقل دانا	عالم	عقیل
ذہین	فہیم	حکیم	علیم	علام	علامہ	ظریف	فقیہ	اکیس
مدرک	زیرک	رہبر	داہی	فطن	لبیب	نحریر	ہوشیار	دانشور
دانشمند	خردمند	عقلمند	فیلسوف	فلاطن	حاذق	حازم	ذکی	واقف

حکما جمع	علما ء	احبار ء	الباب ء	فقہا ء	عقلا ء	عقل دانائی	فہم	ذکا
راے	فطرت	فطنت	فطانت	خبرت	فراہت	ظرافت	بلاغت	کیاست
حذاقت	فراست	درایت	درہت	فقاہت	نہیہ	فقاہ	تفرس	حدس
دہا	فطن	علم	شعور	وقوف	ادراک	خرد	فرہنگ	دانش
ہوش	بخردی	زیرکی	ذکاوت ذہن	مدرکہ	ملکہ	مدرکات جمع	ملکات ء	الم غم
ہم	تالم	اندوہ	حزن	ملال	ملالت	ست	آلام جمع	ہموم
احزان	ملول غمگین	مغموم	مہموم	ضجور	ضجر	محزون	مستمند	حزین
اندوہگین	دژم	الیم	متالم	ملہوف	اسیف	فسردہ	نشاط خوشی	انبساط
انفراح	انشراح	فرح	راح	فرحت	بہجت	مباہجت	عشرت	مسرت
بشاشت	بشارت خوشخبری	سرور	طرب	تفریح	خرمی	شادی	شادمانی	خرسندی

اسیف بروزن فعیل بمعنی اندوہگین و غمگین ۱۲ از شرح نصاب

خط	ابتہاج	فرحان خوش	شادان	شادمان	شاد	خرم	خرسند	خوشنود
مفرح	منفرح	مبہج	متبہج	بہیج	منشرح	منبسط	مسرور	بشاش
کذب جھوٹھ	تکذیب	لغو	بطلان	خلاف	غیرواقع	دروغ	ناراست	باطل
زور	گزاف	لاف	طامات	کاذب جھوٹھا	کذاب	بطال	مزور	دروغزن
دروغگو	راست سچ	صدق	تصدیق	صداقت	سداد	یقین	حق	تحقیق
محقق	فی الحقیقت	فی الواقع	واقعی	نفس الامر	تیقن	برابر	سوا	صادق سچا
راستگو	رجا امید	ترجی	توقع	ترقب	ترصد	تولا	امل	ماسول
چشمداشت	متوقع امیدوار	مترقب	مترصد	راجی	خوف ڈر	ہول	ترس	وجل
حذار	خطر	رعب	عبرت	مہابت	مخافت	وحشت	ہیبت	مبالات
بیم	ہراس	سہم	فزع	دغدغہ	وسوسہ	باک	خائف ڈرنے والا	ہائب

رعیب (ڈرنے والا)	کمرغب	حذر	حذور	حذیر	ترسان	لرزان (کانپنے والا)	تهدید (ڈرانا)	تحذیر
تنذیر	تخویف	ترہیب	انذار+	نذیر (اینہمہ صیغہ اسم فاعل ست بکسر ما قبل آخر)	منذر	مخوف	مہدد	محذر
مرہب	منذر+	مرعوب (ڈرایا گیا)	متنذر	مخوف (اینہمہ صیغہ اسم مفعول ست بفتح ما قبل آخر)	مرہب	محذر	منذر	مہدد+
بشیر (خوشخبری سنانے والا)	مبشر+	سرعت (جلدی)	عجلت	فرت	مبادرت	مسارعت	تعجیل	استعجال
ارتجال	شتاب	شتابی	زود	تبادر	فور	دواسپہ	یلغار	سبکروحی+
بطی (دیر)	تاخیر	تعویق	تاجیل	توقف	تساہل	تہاون	تانی	درنگ
اہمال	اجل	مہلت	فرصت	لبث	مکث	مداہنہ	وقفہ+	ظلمت (اندھیری)
ظلم	ظلام	دیجور	داج	غسق	غلس	تاریکی	ظلام+ (جمع ظلمت)	مظلم (اندھیرا)
مظلمہ	تاریک	ظلمانی+	ظل (سایہ)	ظلال+ (جمع)	نور (روشنی)	تنویر	غرر	لمع
لمعان	تجلی	جلاء	جلاوت	انجلاء	ضیاء	ضو	درخشش	برق

بریق روشنی	فروغ	فروز	براعت	تابش	پرتو	شعاع	بہاء	اشعۃ جمع
انوار جمع	انور روشن	منور	منیر	ثاقب	لامع	مجلی	جالی	جلی
منجلی	متجلی	مضئی	بہیہ	بیضاء	زاہر	ازہر	باہر	ابہر
وہاج	درخشان	درفشان	رخشان	تابان	سنیہ	فروزان	سنی	تابندہ
درخشندہ	بارق	بارقہ	براق	بازغ	بازغہ	شارق	ثواقب جمع	لوامع جمع
بوارق جمع	شوارق جمع	قہر غصہ	غضب	سخط	عتاب	خشم	خفگی	معاتبت
غیظ	طیش	سطوت	چشم نمائی	عنایت مہربانی	ملاطفت	رافت	شفقت	عطوفت
عاطفت	مرحمت	تفقد	تلطف	توجہ	ترفق	رفق	لطف	رحم
کرم	مہر	فضل	التفات	نوازش	عطف	اشفاق مہربانیاں	اعطاف	الطاف
عنایات	توجہات	رافات	عواطف	مراحم	افضال	شفیق مہربان	مشفق	رؤف

عطوف مهربان	لطیف	رحیم	راحم	حفی	رحماء جمع	دون کمینه	فرومایه	رذیله
سفله	ناکس	وضیع	وغد	رذیل	ارذل	ادون	ذلیل خوار	مبتذل
مخذول	مستهان	مهان	حقیر	ذل خواری	ذلت	مذلت	نکبت	حقارت
رکاکت	اهانت	هوان	هوان	جلال بزرگی	جلالت	نبالت	سیادت	نجابت
شهامت	فخامت	جزلت	شرافت	کرامت	مفاخرت	عظمت	ابهت	عزت
خطر	شرف	تفاخر	افتخار	وقار	مجد	اکرام	اعزاز	کبریا
تبجیل	مهی	اجل بزرگ	جلیل	جزیل	نبیل	شریف	خطیر	نجیب
مشرف	اشرف	سامی	گرامی	مه	مجید	امجد	سید	مهتر
همام	ماجد	فخیم	عظیم	عظام	معظم	اعظم	مکرم	اکرم
موقر	معزز	مفتخر	سترگ	مهین	نجبا بزرگان	شرفا	سادات	اجلا

۱۹

آماجد بزرگان	عظما	اعاظم	عظام	خصومت دشمنی	مخاصمه	منافقت	مخالفت	معاندت
عداوت	مقت	قلا	حسد	حقد	حنق	نفاق	کینه	بغض
نقار	عناد	ضغن	ضغینه	بداندیشی	بدسگالی	بدخواهی	ضغائن جمع	خصم دشمن
مخاصم	متخاصم	مخالف	معاند	حاسد	منافق	عدو	حسود	مدعی
بدسگال	بدخواه	بداندیش	خونخوار	خونریز	حسود جمع	حسّاد جمع	مودت دوستی	خلت
الفت	یگانگی	صداقت	مصادقت	موافقت	موانست	وفاق	محبت	خصوصیت
موالات	اختصاص	اتحاد	اتفاق	اخلاص	وفاق	وداد	تودد	خلوص
ولا	تولا	ارتباط	اختلاط	یکرنگی	یکجهتی	یاری	تآلف	انس
استیناس	شغف	عشق	محب دوست	حبیب	قرین	مقرب	خدن	جلیس
انیس	مونس	مخلص	موافق	متحد	همکلام	همنفس	همنشین	صفی

٣١

صدیق (دوست)	رفیق	ندیم	خلیل	عزیز	خل	صاحب	مصاحب	غمگسار
غمخوار	یکرنگ	یار	یگانه	ودود	یکرو	مالوف	عاشق	اصحاب (دوستان)
صحب	صِحاب	صَحابه	اصحاب	احبّا	اخلّا	اخدان	اصفیا	اصدقا
رفقا	ندما	تفکر (فکر)	تأمل	تردد	تشویش	غور	اندیشه	هم
حزم	خوض	سگالش	سگال	متفکر (فکر مند)	متردد	متأمل	متحیر	پراگنده (پریشان)
اسیمه	سرگشته	مشتهام	سراسیمه	آواره	نشر	منتشر	مشوش	انتشار
حیران	طمانینت (دلاسا)	جمعیت	استمالت	اطمینان	تسلی	دلجمعی	دلدهی	ندامت (برائی)
وصمت	شرارت	سماجت	شنعت	شناعت	شآمت	غیبت	قباحت	شقاوت
بدی	سوء	شین	زشتی	خباثت	ملامت	نحوست	شرزم	قبح
خبث	شرور (جمع)	سیآت	قبیح (برا)	شنیع	ذمیم	شریر	فظیع	شقی

خبیث (برا)	کثیف	مستقبح	کریہ	مکروہ	منکر	مستکرہ	مذموم	شوم
منحوس	مقبوح	قبیح	ذمیمہ	نکوہیدہ	ذمیم	زشت	زبون	اسمج
بد	بدتر	ذمائم (جمع)	حمد (تعریف)	نعت	صفت	ثنا	مدح	وصف
توصیف	ستایش	تحسین	سعید (اچھا)	مسعود	سعد	اسعد	حسن	احسن
مستحسن	فائق	فاضل	افضل	اولیٰ	اصوب	انیق	انسب	مناسب
خیر	بہتر	نیک	محمود	ثواب	بخیر	خوب	پسندیدہ	راجح
ارجح	زین	خرد (چھوٹا)	صغیر	اصغر	کہ	ادنیٰ	کوچک	صغار (جمع)
اصاغر	اہالی	ادانی	کلان (بڑا)	کبیر	اکبر	مہ	بزرگ	شریف
عظیم	کبار (جمع)	اکابر	اقاصی	موالی	اعاظم	جنگ (لڑائی)	حرب	محاربہ
جدل	جدال	مجادلہ	جہاد	نزاع	منازعہ	تنازع	پیکار	پرخاش / ستیزہ

کارزار (لڑائی)	نبرد	ناورد	قتال	متقاتله	عربده	مصاف	رزم	مبارزت
وغا	وقاع	هیجا	کشت وخون	آشتی (صلح)	موافقت	مسالمت	هدن	رایت (جھنڈا)
لوا	علم	نشان	بیرق	رایات (جمع)	اعلام	الویه	شمشیر (تلوار)	تیغ
قلیچ	حسام	صمصام	قمقام	صارم	سیف	سیوف (جمع)	سنان (بھالا)	رمح
نیزه	ناوک (تیر)	خدنگ	سهم	نبل	پیکان	قوس (کمان)	غوجاب	کباده
ترکش (تیردان)	جعبه	غیبه	وفضه	جفیر	هدف (نشانه)	غرض	آماج	هزیمت (ہار)
شکست	فتح (جیت)	نصر	ظفر	نصرت	کامیابی	فیروزی	مظفر (فتحمند)	منصور
کامیابی	عون (مدد)	اعانت	معونت	معاونت	استعانت	مساعدت	معاضدت	امداد
استمداد	تائید	کمک	یاوری	دستیاری	پامردی	ناصر (مددگار)	مناصر	معاون
مساعد	معین	ممد	مؤید	دستگیر	ظهیر	نصیر	دستیار	یاور

النصر مددگار	انصار جمع	اناصر	جبان نامرد	شتردل	بزدل	غردل	جبن نامردی	بزدلی
شجاع بہادر	شجیع	اشجع	متہور	دلاور	مبارز	دلیر	باسل	جری
جوانمرد	شیردل	شجاعت بہادری	شہامت	بسالت	سماحت	جسارت	مساحت	مبارزت
جلادت	سماح	تہور	تجاسر	دلاوری	دلیری	جوانمردی	مردانگی	تسلط
ستیلا	تحت نیچے	زیر	زیرین	پست	پستی	سفل	سفلے	اسفل
فرود	دون	پائین	نشیب	حضیض	فوق اوپر	بالا	فراز	بر
علی	زبر	علو	پیش آگے	قبل	سابق	سلف	سوابق جمع	اسلاف
پس پیچھے	سپس	ورائے	بعد	خلف	دبر	عقب	دنبال	متعقب
تعاقب	غیبت	عالی بلند	متعالی	علو	معلے	منیع	رفیع	وقیع
مرتفع	سنی	مرفوع	ساطع	شاہق	ارفع	علے	علیا	والا

بالا (بلند)	علیه	سنیه	اوج	شامخ	عروج	ارافع (جمع)	سواطع (جمع)	شواهق (جمع)
شامخات	اعالی	حقیر (ڈیلا)	لاغر	نحیف	ضعیف	عجف	ضمور	ضنی
قوی (موٹا)	فربه	سطبر	سمین	ثخین	شحوت	جسیم	ضخیم	جباق
غفص	مسمن	تنومند	تهمتن	تناور	کوژه پشت (کبڑا)	کوز	منحنی	مرض (بیمار ہے)
وصب	علت	سقم	داء	کسلمندی	رنجوری	رنج	کسل	تکسّل
لغوب	امراض (جمع)	اسقام	مریض (بیمار)	کسلمند	علیل	سقیم	رنجور	نزع (جان کندنے)
سکرات	رمق (بقیۂ جان)	دم واپسین	اجل (موت)	وفات	ممات	رحلت	مرگ	انتقال
ارتحال	قبر (گور)	مرقد	لحد	مزار	تربت	قبور (جمع)	صحت (تندرستی)	عافیت
شفا	اعتدال	جرم (گناه)	جریمه	عصیان	معصیت	عنت	جنایت	اثم
بزه	ذنب	خطا	خطیه	فسق	فسوق	فجور	ذنوب (جمع)	سیّات

۲۵

جرائم جمع	عاصی گنہگار	مجرم	آثم	اثیم	جریم	مذنب	عصاة جمع	فاسق بدکار
فاحش	فاجر	فجار	مسئ	فجرہ جمع	فسقہ جمع	طاعت بندگی	عبادت	عبودیت
کورنش	پرستش	اطاعت فرمان برداری	اذعان	متابعت	تبعیت	تبع	امتثال	انقیاد
مطیع فرمان بردار	مسخر	مطاوع	منقاد	طائع	رام	احتراز پرہیز	اجتناب	مجتنب
عفاف	حذر	ورع	تورع	تقوی	زہد	زہادت	متقی پرہیزگار	زاہد
پارسا	صالح	متورع	عفیف	عابد عبادت کرنیوالا	متعبد	فراہم جمع ہونا	اجتماع	مجتمع
مجموع	اذیت ایذا	تاذی	مضرت	زحمت	ضراء	ضر	درد	رنج
آزار	گزند	صدمہ	عناء	رفاہیت آرام	استراحت	سکینت	سلوت	راحت
سکون	ہون	طمانین	آسایش	آسودگی	ایمنی	غارت لوٹ	نہب	یغما
تاراج	تارات	نہبہ	نہاب	نقص نقصان	خسارت	خسران	زیان	خلل

زلل نقصان	غبن	وکس	ضیر	ضرر	مضرت	غرار	کمی	سود فائده
نفع	منفعت	تمتع	ربح	منافعه	طائل	ثمره	منافع جمع	طمع حرص
ولع	تحریص	هوا	هوس	شره	آز	کاد	میل خواهش	رغبت
شهوت	اشتها	اقتضا	طلوع	گرای	مولع حارص	طامع	حریص	فسحت کشادگی
وسعت	ساحت	فرجه	فضا	وسع	فراخی	ضیق تنگی	تضایق	ضغطه
ضنک	فراخ کشاده	وسیع	فسیح	عریض	بسیط	بسط	مبسوط	پهن
باز	وا	مفتوح	مسدود بند	محبوس	مقید	قید	وثاق	بسته
نجات رهائی	خلاصی	مخلصی	مناص	یله	سبک هلکا	سبکسار	خفیف	اخف
مخفف	گران بهاری	ثقل	ثقیل	اثقل	مثقل	سنگین	اثقال جمع	اثاقل جمع
کهنه پرانا	کهن	قدیم	پارینه	دیرینه	بوسیده	فرسوده	فرتوت مرد بسیار پیر	مندرس

٢ ٣ ٤ ٥ ٦ ٧ ١٠ ١١ ١٢ ١٣

نو نیا	جدید	تجدید	مجدّد	حادث	طارف	طری	تحیّۃ	ستم ظلم
جور	تعدی	حیف	جفا	تشلّم	تطاول	بیداد	ستمگر ظالم	بیداگر
ظلام	ظلوم	جائر	ظلمۃ جمع	تظلّم فریاد	استغاثہ	الغیاث	معدلت عدل	عدالت
نصفت	انصاف	داد	عادل انصاف کرنیوالا	منصف	دادگر	بخل بخیلی	خساست	خسّت
ضنّت	جزرسی	ممسکے	خسیس بخیل	ممسک	ضنین	لئیم	شوم	ابخل
جزرس	شحیح	سخاوت بخشش	نحلت	سخا	عطا	ہبہ	موہبت	جود
دہش	سیب	کرم	ایثار	نوال	بذل	انعام	جلدو	صلہ
نحلہ	فضل	کریم سخی	جواد	باذل	منفصل جدا	علیحدہ	جداگانہ	متصل ملاہوا
ملحق	ملزق	ملصق	ملاحق جمع	ملازق	ملاصق	بعد دور	بعید	البعد
ابعاد جمع	اباعد	قرب نزدیک	قربت	تقرب	قریب	عنقریب	قرین	مقرون

مقارن (نزدیک)	دنو	نزد	اقرب	تقارب	مقاربه	صعوبت (سختی)	صلابت	کربت
خشونت	شدت	غمره	تشدد	درشتی	غمرات (جمع)	صعب (سخت)	متعصب	شدید
اشد	درشت	لینت (نرمی)	ملایمت	ملایمی	رفق	ترقق	لین (نرم)	ملین
ملایم	صدور (اوترنا)	هبوط	طریان	ورود	نزول	حلول	صادر (اوترنیوالا)	طاری
هابط	وارد	نازل	صعود (چڑھنا)	عروج	تصاعد	ترقی (بڑھنا)	ارتقا	نشو نما
بدرشت و (بدصورت)	قبیح منظر	کریه منظر	دمیم	بدشکل	بدوضع	حسین (خوبصورت)	حسینه	رعنا
جمیل	جمیله	وجیه	صبیح	نیکو	خوبرو	حسن (خوبصورتی)	جمال	خوبی
خوبروئی	رعنائی	وجاهت	صباحت	شاهد (معشوق)	محبوب	صنم (بت)	دلبر	دلربا
دلآرام	نگار	بت	نازنین	مهوش	قمروش	مه‌پاره	ماهرو	جانان
شیدائی	شیفته (عاشق)	شوریده	واله	بیدل	مفتون	مجنون (دیوانه)	شیدا	آشفته

۳

مجذوب (دیوانه)	مضامین (جمع)	مجانین	مجاذیب	غمزه (نخره)	کرشمه	عشوه	طنز	غنج
ناز	زیب (زینت)	هرسفت	آرایش	آراستگی	تزیین	تضرع (عاجزی)	ضراعت	استکانت
ابتهال	انکسار	الحاح	خشوع	خضوع	عجز	نیاز	نیایش	تواضع
منت	فروتنی	ناچاری	لاعلاجی	فروماندگی	بیچارگی	فقیر (عاجز)	حقیر	محقر
مفتقر	کمتر	احقر	مسکین	مستمند	نیازمند	ستوه	بینوا	مفلس
محتاج	غریب	انکسار	نزار	خاکسار	ناتوان	ناچار	لاعلاج	بیچاره
فرومانده	نحیف	ضعیف	اضعف	اَحاقر (جمع)	اضعاف	منعم (مالدار)	محتشم	متنعم
متمول	گنجور	توانگر	مرفه الحال	فارغ البال	موسر	ملی	غنی	اغنیا (جمع)
استطاعت (طاقت)	نیرو	دستگاه	امکان	مجال	مقدور	قدرت	قوت	یارا
تاب	زور	توانائی	دسترس	یارگی	تکبر (غرور)	کبر	استکبار	غرّه

نخوت غرور	عُجب	اعجاب	ترفّع	عتو	منی	اعتناء جمع	متکبر مغرور	مستکبر
معجب	مترفّع	تجسّس ڈھونڈھنا	تفحص	تفتیش	تلاش	تتبّع	استقراء	جستجو
مفقود گم	فقد	فقدان	وجدان پانا	ادراک	درک	نیل	یافت	واجد پانے والا
مدرک	یابندہ	انحراف نافرمانی	عدول	بغاوت	بغی	سرکشی	تمرد	منحرف نافرمان
خیرہ	شموس	متمرد	مرید	عاصی	باغی	سرکش	ندامت پشیمانی	ندم
ندیم پشیمان	نادم	ندمان	اوح افسوس	تأسف	تلہف	حیف	ہیہات	فسوس
وای	دریغ	واویلا	کاش	انتقام بدلہ	تلافی	مکافات	مجازات	قصاص
قود	عوض	معاوضہ	تدارک	کیفر	اجر	ثواب	مثوبت	پاداش
جزا	لابد ضرور	اہم	ناگزیر	ظن گمان	زعم	احتمال	شک	وہم
ریب	شبہہ	خدشہ	حل	اذعان یقین	جزم	اعتقاد	ایقان	تیقن

ذہاب جانا	مجی آنا	قدوم	ایاب پلٹنا	عود	معاودت	رجعت	مراجعت	بازگشت
سفر کوچ	سیاحت	رحلت	انتقال	ارتحال	نہضت	اتہاض	نہوض	غربت
رحل	مسافر	رحیل	ظعن	سیاح مسافر	غریب	ظعین	جہانگرد	رہ نورد
راہی	رونده	ابن السبیل	منزل جائے	مقام	مسکن	موضع	موطن	بقعہ
بیت	منازل جمع	مساکن	مواضع	مواطن	بقاع	اقامت رہنا	سکونت	قیام
مقیم رہنے والا	قائم	ساکن	قاطن	سواکن جمع	سکنہ	سکان	بشر آدمی	انسان
ناس	مردم	آدم	کس	شخص	حیوان ناطق	دابہ چارپایہ	بہیمہ	نعم
دواب	بہائم	انعام	مواشی	راعی چرواہا	شبان	گلہ بان	چوپان	رمہ منده
گلہ	فیل ہاتھی	پیل	اسپ گھوڑا	فرس	سمند	توسن	شبدیز	اشہب
اشقر	گلگون	نوند	کمیت	جنیبت	دیوزاد	ختلی	بارگی	ہیون

ادھم گھوڑا	مرکب	رخش	خنگ	جریمہ	جردہ	زردہ	یورغ	یکران
شتر اونٹ	جمل	بعیر	ابل	بختی	بسار	ناقہ اونٹنی	نیاق جمع	مہار باگ
عنان	زمام	خطام	لجام	لگام	تازیانہ کوڑہ	چابک	خزران	مقرعہ
سوط	سیاط جمع	گوسپند بکری	شاۃ	غنم	کبش	میش	بز	معز
ضان	تیش بکرا	برہ بکری کا بچہ	بزغالہ	گاو بیل	ثور	بقرہ گائی	گاومیش بھینس	جاموس کھلگا
آھو ہرن	غزال	ظبی	ظباء جمع	خر گدھا	حمار	حمیر	درازگوش	حمر جمع
اتان گدھی	مادہ خر	قرن سینگ	شاخ	سرون	سبع درندہ	مفترس	دد	ددہ
ضیغم	ذوناب	سباع جمع	اسد باگھ	ضیغم	ہیصم	ضرغام	حیدر	غضنفر
لیث	عباس	ہرماس	فراس	قسورہ	حارث	ہزبر	شیر	خرس ریچھ
دب	گرگ لانڈگا	سید	ذیب	ذیاب جمع	پلنگ چیتا	یوز	فہد	نمر

۳۳

بوزنه بندر	بوزینه	میمون	قرده	خنزیر سُور	خوک	گراز	سگ کتا	کلب
کلاب جمع	گربه بلی	سنور	هره	خیطل	کژدم بچھو	عقرب	عقارب جمع	نیش ڈنک
لدغه	حیّه سانپ	ثعبان	افعی	مار	اژدها	اژدرها	حربا گرگٹ	آفتاب پرست
موش چوہا	فار	زاغ کوا	کلاغ	غراب	زغن چیل	غلیواز	کرگس گدھ	کفتار تڑس
حضاجر	ضبع	گنجشک چڑیا	عصفور	عصافیر جمع	کیک پسو	برغوث	مور چیونٹی	مورچه
نمل	ملخ ٹڈی	جراد	حوت مچھلی	سمک	ماہی	جراد البحر جھینگا	سرطان کیکڑا	پنچپایه
پنچپایه	خرچنگ	غوک مینڈک	ضفدع	بک	ضفادع جمع	خروس مرغ	دیک	ماکیان مرغی
منقار چونچ	نول	نقره	زیزه جھینگر	صرصور	زلو جونک	زلوک	درش	علق
سوسمار کھوپڑا	ضب	شپش جوں	قمل	عنکبوت مکڑی	مگس گیر	عندلیب بلبل	عنادل جمع	پشه مچھر
بق	تمساح گر	نهنگ	باخه کچھوا	سلحفات	قراد گوچڑی	کنه	ثعلب لومڑی	روباه

وطواط (ابابیل)	پرستو	پرستوک	خطاف	ذباب (مکھی)	مگس	خرمگس (بگ)	سهو (بھول)	نسیان
ذهول	ذهولت	فراموش	فراموشی	ذکر (یاد)	تذکر	ضبط	حفظ	کلک (قلم)
خامه	اقلام (جمع)	مداد (سیاہی)	مرکب	روشنائی	زکاب	قرطاس (کاغذ)	کارد (چھری)	کزلک
سکین	تلمیذ (شاگرد)	متعلم	معلم (اوستاد)	مدرس	آخوند	آتون (اوستادنی)	معلمه	مدرسه
صرصر (ہوائے گرم)	سموم	حرور	ریح (ہوا)	صبا	نسیم	شرطه	باد	مروحه (پنکھا)
بادکش	مرواح	بادبیز	بادزن	نتن (بدبو)	عفونت	گندگی	تعفن	معطر (خوشبو)
طیب	شمیم	شمامه	طاب	نکهت	شقی (بدبخت)	مدبر	شوربخت	اشقیا (جمع)
سعید (نیک بخت)	مسعود	محمود	خجسته (مبارک)	میمون	همایون	ارجمند	فرخ	فرخنده
ناتراشیده (بی ادب)	شوخ	گستاخ	ناکس (نالائق)	نافرجام	ناهنجار	حری (لائق)	جدیر	حقیق
احق	مستحق	مسلم	مستوجب	فراخور	فرجام	سزاوار	درخور	درخورد

ینبغی لائق	شایگان	نوید خوشخبری	بشارت	بشرے	طوبے	خردہ	تحسین آفرین	ترحیب
مرحبا	حبذا	شاباش	تمنا آرزو	لیت	مساغ جائز	اباحت	جواز	درست
مجوز	حلال	سوغ	روا	کراہت مکروہ	کرہ	نفرتن نفرت	تنفر	تنافر
اطلاع خبرداری	اعلام	واقفیت	استنباء	آگہی	ابلاغ پہونچانا	تبلیغ	ارسال بھیجنا	ترسیل
مرسول	اجابت قبول کرنا	اقبال	پذیرائی	رضا خوشنودی	استرضا	اجازت رخصت	وداع	تودیع
ترخیص	ارخاص	دستوری	پدرود	منت احسان	امتنان	منع جمع	اصغا سننا	سمع
سماعت	استماع	معائنہ دیکھنا	مشاہدہ	مطالعہ	ملاحظہ	نظارت	رویت	استفسار پوچھنا
پرسش	اشتغال شغل کرنا	مشغلہ	استبداد بیجا ہونا	اصرار	باعث	اعتماد بھروسا	اعتبار	اقتنا کسب کرنا
اکتساب	استکساب	افترا تہمت	بہتان	ظنت	فریہ	التماس عرض	گذارش	معروضہ
کفایت بس	کافی	اکتفا	بسند	سبقت پیش قدمی	اقدام	استقدام	اقبال	استقبال

بیشی پیش قدمی	توسل وسیله	وساطت	ذریعه	واسطه	وسائط جمع	تفویض سونپنا	تحویل	حواله
سپردن	هزل ٹھٹھا	استهزا	سخریه	تمسخر	طیب	طیبت	مطائبه	فکاهت
ظرافت	لاغ	مزاح	خیانت چوری	سرقت	سرقه	دزدی	خائن چور	سارق
دزد	لص	طرار	حرامی	رهزن	قطاع الطریق	لصوص جمع	امین امانت دار	موتمن
مشرف	ناظر	موضع	رعونت خودآرائی	رعنائی	خودپسندی	خودبینی	سرایت اثر	سریان
ساری	تاثیر	شکایت گله	شکوی	غیبت	وقیعت	استدلال گواهی چاهنا	استشهاد	شهادت گواهی
حجت	بینه	برهان	دلیل	بینات جمع	براهین	ادله	دلائل	شواهد گواهان
شهود	حلف سوگند	یمین	قسم	شکیب صبر	شکیبائی	صبوری	اصطبار	عادت خوے
سیرت	خصلت	شیمه	داب	شمائل	خلق	سیر جمع	خصائل	اخلاق
عزم اراده	قصد	صدد	عزیمت	همت	آهنگ	آهنج	بسیج	عزائم جمع

۳۷

همم جمع	اضطرار بیقراری	اضطراب	قلق	تلوسه	تلواسه	بیتابی	مضطر بیقرار	مضطرب
قلق	بیتاب	ماهی بے آب	نعل در آتش	تحمل برداشت	حلم	بردباری	احلام جمع	متحمل برداشت کرنیوالا
حلیم	بردبار	امتحان آزمایش	تجربه	آزمودگی	تجارب جمع	ممتحن آزمایا هوا	مجرب	آزموده
دشنام گالی	شتم	سب	تصدق صدقه	قربان	نثار	فدا	فدیه	مواجب درماهه
مشاهره	ماهیانه	ماهوار	نمامی چغلخوری	غمازی	غماز چغلخور	نمام	نمیم	نمائم جمع
اندرز نصیحت	پند	وصیت	موعظت	وعظ	مواعظ جمع	تزویر مکر	ریو	کریزی
دستان	کید	شید	زرق	ختل	تلبیس	فریب	خداع	خدعه
نیرنگ	زور	کیاد مکار	شیاد	عیار	غدار	دغل	کائد	سالوس
مزور	شحنه کوتوال	عس	میرشب	میرشبگیر	استیصال اوکهیڑنا	قلع	قمع	رتبه مرتبه
درجه	پایه	پایگاه	قدر	منزلت	خطر	تمکین	مکان	جاه

مراتب جمع	درجات جمع	ضمیر بھید	راز	ستر	اسرار جمع	معروف مشہور	علم	نامور
نامی	مشتہر	اظہر من الشمس	شہیر	معارف جمع	مشاہیر	اعلام	سریر تخت	اورنگ
منصّہ	عرش	کرسی	اریکہ	یل پہلوان	گرد	مسند زرین	کور اندھا	اعمیٰ
مُعمّا	ضریر	نابینا	بصیر بینا	محفل مجلس	بزم	انجمن	مجمع	محافل جمع
مجالس جمع	مجامع	نغمہ راگ	غنا	سماع	رامش	خنیا	رود	سرود
نشید	دستان	لحن	زمزمہ	ترانہ	ترنم	خسروانی	مغنّی قوال	مطرب
خنیاگر	رامشگر	دستانسرا	سرودسرا	صوت آواز	نعرہ	صلا	صدا	ندا
نوا	صیاح	صیحہ	نفیر	بانگ	اصوات جمع	صیت آوازہ	گلبانگ پکارا	شور
شغب	خروش	فغان	غریو	غوغا	غلغلہ	شہرت	افواہ	مَی شراب
خمر	صہبا	راوق	رحیق	عقار	مُل	راح	بادہ	اُم الخبائث

خرابات شرابخانہ	میکدہ	خمکدہ	خمخانہ	میخانہ	آوند باسن	ظرف	وعا	ظروف جمع
قدح پیالہ	کاسہ	ساغر	ایاغ	جام	ساتگین	کیف نشہ	خمار	سکر
مستی	اسکار جمع	مخمور مست	مدہوش	سرخوش	سرشار	بدمست	لہو کھیل	لعب
ملاعبت	بازی	بازیچہ	ملاعب جمع	ملاہی	شاطر چالاک	زود خیز	چست	چابک
تند	تیز	کند سست	مضمحل	کاہل	کلیل	فاتر	واہی	پژمردہ
افسردہ	فسردہ	حین وقت	اوان	زمان	آن	احیان جمع	آوان	ساعت گھڑی
لحظہ	لمحہ	فجر صبح	سحر	پگاہ	صباح	غدو	بامداد	مسا شام
مغرب	شبانگاہ	رواح	بارہ	آصال	شب رات	لیل	لیالی جمع	روز دن
یوم	نہار	ایام جمع	ماہ مہینا	شہر	شہور جمع	سال برس	سن	سنہ
عام	حول	سنین جمع	سنوات	بیت اللہ کعبہ	بیت الحرام	بیت العتیق	ناف خاک	ناف عالم

ناف زمین (کعبہ)	مکہ معظمہ		قبلہ	بیت المقدس (مسجد شام)	بیت الاقصیٰ	بیت المعمور (مسجد آسمان)	مسجد (عبادتخانہ)	معبد
مساجد (جمع)	معابد	مصلا (جانماز)	سجادہ	جانب (طرف)	جہت	سمت	شطر	نواح
ناحیہ	صوب	سوی	ضلع	جوانب (اطراف)	جہات	اکناف	حوالی	اضلاع
نواحی	آفاق	گرداگرد	فناء	برای (واسطے)	جہت	بہر	بنابر	بنابران (اسواسطے)
بنابرین	لہذا	زیراکہ	چیراکہ (کسواسطے)	لما	بلی (ہان)	آری	نعم	نہ (نہین)
سے	ما	لا	لیس	معاذ (پناہ)	ملاذ	عیاذ	ملجا	ماوی
عوذ	کسف	بوقلمون (رنگارنگ)	گوناگون	متلون	متنوع	یمن (برکت)	یمن	میمنت
سیاس (جمع)	موجب (سبب)	جہت	باعث	علت	رہگذر	وجہ	باہم (آپسمین)	بایکدیگر
فیمابین	طرفین	جانبین	درون (اندر)	اندرون	بیرون (باہر)	خارج	بدر	گرد (آسپاس)
پیرامون	حوالی	اطراف	افسانہ (کہانی)	فسانہ	داستان	حکایت	نقل	سمر

اسمارٔ جمع	اکنون آب	کنون	ایدون	حالا	الحال	فی الحال	فی الفور	بالفعل
اصلا ہرگز	ہرچند	کفیل ضامن	متکفل	ضمین	زعیم	پُر بھرا ہوا	آمود	مشحون
مملو	لبریز	لبالب	مالامال	ممتلی	آگین	تہی خالی	خلو	ہمراہ ساتھ
تبع	معیت	صحبت	صحابت	مصحوب	مصاحبت جمع	مجرد تنہا	جریدہ	فریدہ
مقصود	جرائد جمع	فرائد ″	مآرب مقصد	مرام	مطلب	مقصود	مراد	مرامات جمع
مآرب جمع	مطالب ″	مقاصد ″	مشتمل ملنے والا	شامل	مندمج داخل شوندہ	مندرج	محتوی درگیرندہ	متضمن
مشعر خبر دینے والا	مخبر	بدیع نادر	غریب	نغز	عجیب	شگفت	ندرت	شگرف
طرفہ	شاذ	بدائع جمع	غرائب ″	عجائب ″	شذوذ ″	عدیم المثال بے مانند	بی نظیر	بیمثال
عزیز الوجود	نادر	نایاب	ہیچون	ہیچگون	بی شبہہ	بی نمون	ہمرنگ مانند	ہمچو
مثل	مثال	مماثل	متماثل	آسا	سان	بسان	مانا	چون

۴۳

وس (مانند)	دیس	وش	رند	نظیر	نحو	شبیه	مشابه	متشابه
شباهت	مشابه	تشبیه	وار	باب (مقدمه)	ماده	بارهٔ	تواتر (پے در پے)	متواتر
توالی	متوالی	کرات	مرات	دفعات	موالات	پیاپی	علی الاتصال	علی الدوام
دائم (همیشه)	دوام	مدام	مستدام	لایزال	تابید	تخلید	خلود	لم یزل
مخلد	موبد	مستمر	همواره	پیوسته	بارها	جاوید	سرمد	ابد
استمرار (همیشگی)	مواظبت	مداومت	اجبار (جبر کرنا)	اکراه	مکره	زجر (جھڑکنا)	توبیخ	سرزنش
ملامت	تعنف	نکوهش	انفعال (شرمندگی)	خجلت	خجالت	شرمساری	تشویر	خذلان
حیا (شرم)	غیرت	ناموس	خفر	منفعل (شرمنده)	خجل	شرمسار	شرمناک	خذول
خفیر	محکم (مضبوط)	مستحکم	مبرم	قویم	مرصوص	موثق	مستوثق	وثیق
مستقل	مستقید	رکین	متین	حصین	حصینه	سدید	راسخ	واثق

استوار مضبوط	پایدار	موکد	میثاق مضبوطی	رسوخ	وثوق	توثیق	توکید	اتقان
احکام	استحکام	متانت	جزالت	استوارے	پایدارے	مشورت صلاح	صوابدید	مصلحت
شوری	تجویز	تدبیر	مصالح جمع	ناگاه یکایک	ناگهان	ناگرفت	یکره	یکبارگی
بغتة	دفعة	فجائة	مفاجات	القصه حاصل کلام	فی الجمله	قصه کوتاه	سیراب تازگی	شاداب
آب و تاب	طراوت	نضارت	نضرت	نضر	نوی	مطرا	سخن بات	حدیث
قول	مقالت	مقوله	کلمه	کلام	منطوق	نطق	گفتار	احادیث جمع
اقوال //	ایما اشاره	رمز	رموز جمع	معما باریکی	غمض	نکته	دقیقه	تدقیق
معمات	غموض	غوامض	نکات	دقائق	نزاهت پاکیزگی	لطافت	طهارت	نظافت
نقاوت جمع	نقاوه	لولو موتی	مروارید	در	گوهر	سمط	لآلی جمع	مرجان مونگا
بسد	ذهب سونا	طلا	زر	عقیان	نضار	فضه چاندی	نقره	سیم

زیبق پارہ	رصاص	ازریز کھتیل	پولاد	فولاد	حدید	آہن لوہا	نحاس	مس تانبا
قلب کھوٹا	معیار	محک کسوٹی	شنجرف	زنجفر شنگرف	آبگینہ	زجاج شیشہ	جیوہ	سیماب
عیار	سرہ	بہید	رایج کھرہ	ستہ	ناسرہ	مغشوش	غش	ستوقہ
سرشک	اشک آنسو	زاری	گریہ	نالہ	نوحہ	بکا رونا	توتیا	کحل سرمہ
بزاق	خیو	تف تھوک	شنوسہ	عطسہ چھینک	خندہ	تبسم	ضحک ہنسی	دمع
جسم	جسد	جرم	جسم تن	نخع	مخاط	ریخ ریٹھ	لعاب	ریق
اجرام جمع	اجسام جمع	طلل	کالبد	اندام	قالب	وجود	شخص	بدن
لقا	تمثال	شکل	طلعت	ہیئت	پیکر صورت	اشخاص	ابدان	اجساد جمع
راس سر	بالا	قامت قد	وجوہ	اشکال جمع	رو	رخ	چہرہ	وجہ
کاسہ سر	جمجمہ کھوپری	مغز	مخ	دماغ بھیجا	مفارق	رؤس جمع	مفرق	فرق

کاچک	محقّف	موی بال	گیسو	زلف	کاکل	غلالہ	شعر	کلالہ جوڑہ
نغولہ	مرغولہ	مرغول	جعد پیچوالا	ضفیرہ	ضفائر جمع	فرق مانگ	جبین پیشانی	جبہہ
ناصیہ	سیما	چکاد	ابرو بھوں	حاجب	مژہ پلک	جفن	مژگان جمع	عین آنکھ
چشم	دیدہ	مردمک پتلی	مردم چشم	حدقہ	بصارت جوت	بصر	بینش	بینائی
انف ناک	خیشوم	بینی	پرّہ نکھڑا	منخر سوراخ ناک	اذن کان	گوش	بناگوش لو کان کی	نرمہ گوش
شمہ	سماخ سوراخ کان	صماخ	عارض گال	خد	خسارہ	لب ہونٹھ	شفت	دہن مونھ
دہان	فم	فوہ	افواہ جمع	دندان دانت	سن	ضرس	ثغر	اسنان جمع
اضراس جمع	ثغور جمع	زبان	لسان	زفان	مقول	السنہ جمع	ملازہ پر جیب	حنک تالو
تارک	کام	فک جبڑا	چانہ	حلق گلا	حلقوم	حنجرہ	گلو	نائی
عنق گردن	رقبہ	قفا	اعناق جمع	رقبات	ورید شاہ رگ	وداج	ودجان	ذقن ٹھڈی

زنخ	زنخدان ج	عنفقه گوشت آمده زیر زنخ	بروت موچهه	سبلت	لحیه داڑھی	محاسن	ریش ج	دوش کاندھا
شانه	کتف	منکب ج	عضد بازو	جناح ج	دست ہاتھ	ید	ایدی ج جمع	یمین سیدھا ہاتھ
دست راست	ایمان ج جمع	یسار بایاں ہاتھ	دست چپ	آرنج کہنی	مرفق	مرافق جمع	ساعد پہونچہ	بند دست
رسغ ج	کف ج ہتھیلی	اصبع اونگلی	انگشت	انمله	انامل جمع	اصابع ج	انگشتان	خنصر نام انگشت
بنصر	وسطی	سبابه	ابهام ج	وساده بالش	شبر ج	ظفر ناخن	اظفار ج جمع	ظهر پیٹھ
صلب	مطا	پشت	اظهار جمع	صلاب ج	ظهور ج	اظهر ج	صدر چھاتی	سینه
صدار جمع	صدور ج ج	پستان چوچی	ثدی ج	حلمه بونڈہ	بطن پیٹ	شکم	بطون ج جمع	ناف بونی
سره ج	جنب پسلی	تهیگاه	پهلو ج	شش ج پھیپھڑا	سپرز ج تلی	نخاع ج حرام مغز	معده ج اوجھڑی	شکنبه
کرش ج	معا انتڑی	حشا	روده	امعا جمع	احشا ج ج	کبد کلیجہ	جگر ج	زهره پتا
مرارة ج	تلخه پت	صفرا	قلب دل	خاطر	فؤاد	ضمیر	جنان ج	قلوب جمع

ہفت اندام	شرائین جمع	اعصاب دل و دماغ	لبن دودھ	شیر	البان جمع	کفش جوتی	پاپوش	پاافزار
نعلین	دلق گودڑی	خرقہ	ژندہ	مرقع	ثوب کپڑا	پارچہ	خرقہ	ثیاب جمع
اثواب	پیر بوڑھا	شیخ	فانی	سالخورد	ضعیف	شیوخ جمع	ضعفا جمع	زال بوڑھی
عجوز	پیرزن	شہلہ	عجائز جمع	برنا جوان	شاب	فتی	فتیات زنان جوان	عبد غلام
رہی	قن	رقیق	مرقوق	مملوک	بندہ	عباد جمع	عبید	ممالیک
مراقیق	امت باندی	جاریہ	داہ	اُغماش	پرستار	کنیز	کنیزک	اِماء جمع
رجل مرد	فحل	ذکر	مذکر	نر	رجال جمع	فحول 〃	ذکور 〃	امراۃ عورت
نسا	انثی	مونث	زن	مادہ	نسوت جمع	نسوان جمع	قرابت سگاوت	خویشی
قریب سگا	اقرب	قرابت دار	خویش	اقربا جمع	اقارب 〃	قربا 〃	اب باپ	والد
پدر	قبلہ گاہ	آبا جمع	ام ماں	والدہ	مادر	امہات جمع	والدات 〃	والدین ماں باپ

اَخ بھائی	برادر	شقیق	اِخوۃ جمع	اخوان جمع	اُخت بہن	خواہر	ہمشیرہ	اخوات جمع
جَد دادا	اَبُو الاَب	اجداد جمع	جدہ دادی	اُمّ الاَب	جدات جمع	جد نانا	ابو الاُم	جدہ نانی
اُمّ الاُم	زوج خاوند	شوہر	شوی	ازواج جمع	زوجہ جورو	اہلخانہ	حرمہ	منکوحہ
حلیلہ	عرس	زوجات جمع	حلائل	انباغ سوت	دسنی	ضرہ	ابن بیٹا	پسر
فرزند	پور	ولد	ابنا جمع	بنین	بنت بیٹی	صبیہ	دخت	دختر
بنات جمع	صبیات	فرزندزادہ پوتا	نبیرہ	نبیسہ نواسا	سبط	طفل لڑکا	کودک	رضیع
صبی	سلیل	غلام	شیرخوار	اطفال جمع	صبیان	مہد جھولا	گہوارہ	ظئر انّا
مرضعہ	دایہ	حاملہ پیٹ والی	حبلی	بارور	کاملہ بچے والی	ثیبہ زن شوہر دار	عقیمہ بانجھ	عاقر
باکرہ ان بیاہی	بکر	خسر سسرا	صہر	صہار جمع	خوشدامن ساس	خشتوئی	خسرپورہ سالا	برادرزن
خازنہ سالی	ہمزلف ساڑھو	یزنہ بہنوئی	داماد جوائی	خال ماموں	عم چچا	اعمام جمع	عمہ پھوپی	عمات جمع

رحم بچہ دان	مشیمہ	کابین مہر	صداق	زوج جوڑا	جفت	وطی جماع	دخول	رفث
بعال	وقاع	مساس	مسیس	مباشرت	مجامعت	ملامست	نیک	طمث
لبن اینٹ	آجر	خشت	ہیمہ لکڑی	ہیزم	حطب	حصب	خشب	چوب
وقید	وقود	کاہ گھاس	گیاہ	حشیش	علف	نبات	رعا	نار آگ
نیران	آتش	نائرہ چنگاری	شرر	اخگر	جمرہ	لہب آنچ	التہاب	شعلہ
زبانہ	شواظ	دود دھواں	دخان	آشفتہ لکٹی	فروزینہ چوڑا	ضرام	خاکستر راکھ	رماد
خزیرہ بھوبل	انگشت کوئلہ	زغال	زگال	فحم	دیگدان چولہ	موقدہ	مجمر انگیٹھی	منقل
کانون	آتشدان	کرّہ بھٹی	مرجل دیگ	قدر	لویدہ	برمہ ہانڈی	کفچہ ڈوئی	مغرفہ
متابہ توا	طاجن	کلال کمہار	کاسہ گر	زرگر سنار	صائغ	صیاغ	مسگر کسار	آہنگر لوہار
سکاک	قین	حداد	نجار بڑھئی	درودگر	مرآت آئینہ	سجنجل	خاتم انگوٹھی	انگشتری

خواتم جمع	فص نگ	نگین	فصوص جمع	جوع بھوک	غرث	گرسنگی	جوعان بھوکھا	غرثان
گرسنہ	شبعان پر شکم	سیر	عطش پیاس	ظما	تشنگی	عطشان پیاسا	متعطش	غلیل
تشنہ	ذابل	ریان سیراب	طعام کھانا	طعم	خورش	ماکول	ماکولات جمع	اکل کھانا
تناول	شرب پینا	شروب چیز نوشیدنی	مشروبات جمع	بلع نگلنا	ابتلاع	خرما کھجور	تمر	رطب پنڈ کھجور
آنبہ آم	نغزک	عسل شہد	انگبین	ذائقہ مزہ	طعم	حامض کھٹا	ترش	حلو میٹھا
عذب	نوشین	شیرین	تفنہ پھیکا	زفت سیٹھا	زمخت کسیلا	ملح کھارا	شور	نمکین
تلخ کڑوا	مر	سرخ لال	احمر	حمراء	حمر جمع	سیاہ کالا	اسود	سوداء
سود جمع	سفید اُوجلا	ابیض	بیضاء	بیض جمع	زرد پیلا	اصفر	صفراء	صفر جمع
کبود نیلا	ازرق	زرقاء	زرق جمع	سبز ہرا	اخضر	خضراء	خضر جمع	اغبر بھورا
غبراء	غبر جمع	گندم گون سانولا	اسمر	سمراء	سمر جمع	جدری سیتلا	چیچک	سرخجہ گوبری

حصّہ	ابلیس شیطان	خنّاس	عزازیل	اہرم	اہرمن	شیاطین جمع	عفریت دیو	غول
غیلان جمع	صنم بت	وثن	اصنام جمع	اوثان جمع	دیر دیول	کُنشت	کنیسہ	کلیسا
بتخانہ	بتکدہ	ناؤس	صومعہ	وثنی بت پرست	ہنود	شمن	مجوسی آتش پرست	مغ
گبر	کفر حق پوشی	کفران	کافر حق پوش	کفّار جمع	کفرہ	نگون اوندھا	سرنگون	ناکس
منکوس	معکوس	مناکیس جمع	معاکیس	کژ ٹیڑھا	کج	ضجیم	راست سیدھا	مستقیم
سہی	زاویہ کونا	عزلت	کنج	گوشہ	پیغولہ	رد پھیر دینا	واپس	مسترد پھیر لینا
بازپس	استرجاع	استرداد	مشافہہ روبرو	محاذی	مواجہہ	مقابل	ردا چادر	بُرد
طیلسان	گلیم کمل	کسا	عبا	نطاق کمربند	منطقہ	فوطہ	دژ قلعہ	حصن
حصار	سوراخ چھید	رخنہ	روزن	نقب	ثقبہ	عمیق گہرا	ژرف	عمق
اعماق جمع	زہے عجب	خہے	صید شکار	نخچیر	صیاد شکاری	صیدگیر	قلّاب گل	قلّابہ

کنشک گل	غمازک ترنڈا	دام جال	شبکه	بقیه باقی	تتمه	بواقی جمع	تابستان گرمی	صیف
گرما	زمستان جاڑا	شتا	برد	رسن رسی	رشا	ریسمان	حبل	مقود
نیز بھی	هم	ایضاً	عفت پاکدامنی	عصمت	مختاله کٹنی	دلاله	قلتبان بھڑوا	دیوث
قرمساق	کشخان	بها مول	ثمن	قیمت	اثمان جمع	قیم	مشتری خریدنیوالا	خریدار
بایع بیچنیوالا	فروشنده	خورده عیب	حرف	خورده بین عیب جو	حرف گیر	خرافات بیهوده باتیں	مزخرفات	لطفے بچہ یا لاہو
متلغے	زراعت کھیت	مزرع	ضیعه	کشت	ضیاع جمع	مزارع	ضیاعات	برزگر کنبی
دہقان	مزارع	حارث	کدیور	کشاورز	بزر بیج	تخم	دانه	حب
حبه	حبوب جمع	برنج چاول	ارز	گندم گیہوں	بر	حنطه	کیل ناپ	صاع
کیله	مکیال	پیمانه	طبل ڈھول	دہل	تشریح بیان	شرح	تفصیل	تفسیر
تفاسیر جمع	من وعن بیان دار	مشروحا	مفصل	تمہید بچھانا	توطیه	ثرنخ متا	ارثخ	تولول

تاہیل جمع	ابریج روی	شیزرنہ	اشیا چسکی	رجا	مطحن	طاحون	آروغ ڈکار	جشاء
لتفات کوری نگاہ	چشمایل	ابا انکار	جحد	پیمان اقرار	عہد	عتراف	کاج ترچھا	کاژ
احول	احد یک	واحد	فرد	مفرد	ادبار بدبختی	مدبری	استفادہ فائدہ لینا	استمتاع
انباز شریک	سہیم	انتخاب چننا	استنباط	انتما نسبت پانا	ادلاء	انتساب	بادرنگ کھیرا	خیار
بدرو مُہری	مسیل	پتک گھن	فطیس	مطرقہ	پنبہ روئی	قطن	پنبہ دانہ بنولا	حب قطن
پوزش عذر	معذرت	ترہ بھاجی	بقلہ	بقولات جمع	خضریات جمع	تیمار علاج	درمان	چارہ
جغرات دہی	دوغ	زرد جوار	زرت	جاروب جھاڑو	مکنسہ	مکناس	چاپلوسی خوشامد	لابہ
تملق	تصنع	بیت الخلا پاخانہ	مستراح	مبرز	چفت منڈوا	تالار	خبز روٹی	نان
برنج پختہ خشکا	نان خورش سالن	ادام	خارش کھجلی	جرب	خمیازہ انگڑائی	تمطی	خواب نیند	نوم
وسن	خاتون بی بی	بانو	خراج محصول	بلج	درویزہ گدائی	دریوزہ	دارالسبیل مسافرخانہ	رباط سرا

داس درانتی	منجل	دوک تکلا	مغزل	دوکدان چرخہ	ذو صاحب	ذی	الو	خداوند
خوجہ	آغا	آقا	روغن زرد گھی	سمن	گوگرد گندک	کبریت	زبدہ خلاصہ	نقاوہ
سلالہ	زاج پھٹکری	زاک	سنداں ہتوڑی	خاسیک	سرگین گوبر	سرقین	سبوس بھوسی	نخالہ
سیر لہسن	ثوم	فوم	سقف چھت	سطح	ستون کھم	رکن	عماد	عمود
ارکان جمع	سوزن سوئی	ابرہ	خیاط	سمسم تل	کنجد	طعمہ نوالہ	لقمہ	عرق پسینا
خوی	باطل بیکار	معطل	عذر بہانہ	حیلہ	عریان ننگا	عاری	عور	معرا
برہنہ	کج	عرات جمع	عقد گرہ	عقدہ	عیال زن و فرزند	علائق	غربال چھلنی	پرویزن
فازہ جمائی	تثاوب	فواق ہچکی	ہکہک	فرار بھاگنا	گریز	گریغ	ہرب	قحط کال
تنگسال	خشک سال	قدید کباب	نقل	کاوخ ڈھیلا	نبلہ	کفش دوز چمار	کفشگر	اسکاف
کرتغان کڑھائی	قزغان	کیسہ تھیلی	صرہ	ہمیان	کناس مہتر	خاکروب	کجک انکس	کرنک

٥٦

کنگ (گونگا)	اخرس	لال	کر (بہرا)	اصم	گلخن (گھورا)	مزبلہ	لون (رنگ)	صبغ
فام	الوان (جمع)	لوطی (اغلام باز)	مغلم	لنگ (لنگڑا)	اعرج	عرجا	شل (لولا)	لخت (ٹکڑا)
پارچہ	قوارہ	قطعہ	قطعات (جمع)	متراکب (برہم نشستہ)	متراکم	دخل (آمدنی)	مدخل	مداخل (جمع)
صرف (خرچ)	خرج	نفقہ	مؤنت	مصرف (جای خرچ)	مخرج	مخارج (جمع)	مصارف	مخنث (ہیجڑا)
ہیز	مزرقہ (پچکاری)	حقنہ	معجر (دامنی)	مقنعہ	ملیح (نمکین)	ملوح	منجنیق (گوپھن)	فلاخن
مورد (جای اوترنا)	مہبط	موارد (جمع)	مہابط	نخود (چنا)	حمص	نداف (پنجارا یعنی دھنیا)	حلاج	نیام (میان)
[illegible]	ناودان (پرنالہ)	میزاب	نخست (اول)	نخستین	نشخوار (جگالی)	نشوار	جرہ	نافذ (جاری)
نفاذ	نفوذ	خاشاک (کوڑا)	کناسہ	پشیز (پیسہ)	پل	پول	فلس	فلوس (جمع)
وافی (کامل)	وفی	وسخ (میل)	چرک	دنس	یومیہ (روزینہ)	وظیفہ	کفاف	وظائف (جمع)
یاوہ (بیہودہ)	ہرزہ	یورش (حملہ)	چاپش	اسس (بنیاد)	اساس	بنیان	آلات (اسباب ...)	ادوات

۵۷

دور (زمانہ)	عصر	دہر	روزگار	زمن	ادوار (جمع)	اعصار (")	دہور (")	اضراب (منہ پھیرنا)
عرض	اضافت (نسبت کرنا)	اسناد	تدوین (جمع کرنا)	تالیف	تصنیف	تعلیم (سکھانا)	تلقین	تقلید (پیروی)
تتبع	اقتدا	اتباع	تابع	قدوہ (پیشوا)	مقتدا	مخدوم	متبوع	امام
ائمہ (جمع)	ضلالت (گمراہی)	ضلت	ضلال	غی	غوایت	ہدایت (رہنمائی)	دلالت	ارشاد
ہادی (رہنما)	رشید	دلیل	مرشد	رہبر	ہداۃ (جمع)	تموج (موج مارنا)	تلاطم	تمیز (جدا کرنا)
تفصیل	فصل	فصول (جمع)	تمسک (دست آویز)	عروۃ الوثقیٰ	سند	وثیقہ	اسناد (جمع)	وثائق (")
توامان (دو بچے ایک پیٹ کے)	جنابہ	جراحت (زخم)	ریش	قرح	قرحہ	جرح	جروح (جمع)	قروح (")
جریح (زخمی)	مجروح	خستہ	نوگار	مجاریح (جمع)	جوشن (زرہ)	لامہ	جبیبہ	جوزن (جادوگر)
ساحر	جہد (کوشش)	اجتہاد	جد	سعی	مساعی	مشقت	محنت	چنگال (پنجہ)
چنگل	حائک (جولاہہ)	نساج	حلیت (ہینک)	انگورہ	حائط (دیوار)	جدار	حیطان (جمع)	خزینہ (خزانہ)

گنجینہ خزانہ	گنج	کنز	خزائن جمع	کنوزہ "	خضرت سبزی	مرغزار	خوید کچا	خنید
خامہ	خیبت ناامیدی	مایوسی	خیط تاگا	رشتہ	خیک مشک آب	زق	قربہ	قرب جمع
داروگیر حکومت	داوری	امارت	دوشاب شیرۂ انگور	دبس	عصیر	رجولت مردی	رجولیت	مردمی
رجز پلیدی	رجس	ارجاز جمع	ارجاس	ریعان	عنفوان آغاز جوانی	شباب	ریچار آچار	ریچال
ریچالہ	زندیق بے دین	ملحد	ملاحدہ جمع	ساکت خاموش	صامت	سرداب تہ خانہ	سرداب	نمانخانہ
سفتجہ ہنڈوی	سفتہ	سکوت خاموشی	صمت	سوغات تحفہ	ہدیہ	ارمغان	پیشکش	ہدایا جمع
سید سردار	حاکم	رئیس	سالار	مہتر	والی	امیر	سادات جمع	حکام "
روسا	امرا	صمیم خالص	اذفر	ضعف دوچند	مضاعف	مساہلت آسانی	سہل	عسیر مشکل
شاق	عویص	عویصہ	محال	دشوار	دشخوار	اشکال	عویصات جمع	عسار تنگدستی
عسرت	افتقار	افلاس	فلاکت	معسر تنگدست	مفلس	مفلوک مفالیک جمع	شیب پیری	شیبت

شیخوخت پیری		عصاره بگده	کنجاره	عمال عاملان	عمله	غرّان شور کرنیوالا	غریوان	غضوب پر غضب
غضبان	غضبناک	خشمگین	فانیذ شکر سفید	قند	کند	نبات مصری	طبرزد	فرسخ تین کوس
فرسنگ	قصّار دھوبی	گازر	قطف میوه چننا	قطاف	قعود بیٹھنا	قعده	جلسه	نشست
کاسد متاع کم قیمت	کساد	کدخدا صاحب خانه	کتخدا	کوہان بلندی پشت شتر	کوہه	کیف کیونکر	چگونه کیونکر	مآب جائے بازگشتن
مآل	مرجع	مراجع جمع	متعرض حائل ہونیوالا	مزاحم	متصف تعریف کیا گیا	موصوف	ممدوح	محمود
ترادف در پس یکدیگر سوار شونده	مرادف	متغاثی داد خواه	مستغاثے	مستغیث	ہمسر برابر	ہمعنان	متساوے	متوازے
محاذے	موازے	مساوے	مستوے	عدیل	مثوی جائے قرار	مقر	مصطفے برگزیده	مجتبی
مرتضی	مقبول	صفوت	صفے	محمل کجاوده	ہودج	محامل جمع	محمول گمان کیا گیا	مظنون
مرعی چراگاه	مرتع	مراعی جمع	مدور گول	مستدیر	گرد	مطول دراز	طویل	مستطیل
مدید	باسق	ممدود	تمادی درازی	متمادی	مزینت زیبائی	مزید	مزین آراسته	محلّے

علیق غلام آزاد	معتوق	مساوات برابری	موازات	محاذات	مقاومت	اعتدال	مطمع جای طمع	مطمع
معاسع جمع	مطلع	معاصر ہمزمانہ	ہمعصر	مولد جای پیدایش	منشا	مورچہ زنگ	مورچانہ	نحافت لاغری
نزال	نقمت عذاب	عقوبت	عقاب	ویل	وبال	نکال	فضیحت رسوائی	تفضیح
فضوح	ورم سوجن	آماس	عزت آبرو	وقار	وقع	وکاف پالان	اکاف	ہکذا ایسا
ہمیدون	تیقظ بیداری	یقظہ	یقظان بیدار	یل پہلوان	گرد	گردان جمع	ضمہ پیش	رفع
فتح زبر	نصب	کسرہ زیر	جر	خفض	وقف سکون	جزم	مضموم حرفیکہ پیش دیا گیا	مرفوع
مفتوح حرفیکہ زبر دیا گیا	منصوب	مکسور حرفیکہ زیر دیا گیا	مجرور	مخفوض	موقوف حرفیکہ سکون دیا گیا	مجزوم	ساکن	مشدد حرفیکہ تشدید دیا گیا
ممدود حرفیکہ مد دیا گیا	جملہ تمام	سائر	کل	کلی	ہمگی	جملگی	ہمہ	ہمگنان
درست	سرتاپا	سراپا	جمیع	رستاخیز قیامت	رستخیز	بعث و النشر	حشر	محشر
یوم الحساب	یوم التناد	یوم النشور	یوم الجزا	یوم الدین	عرصات	یوم القیام	آغاز شروع	ابتدا

افتتاح (شروع)	فاتحه	سر	دیباجه	بدو	بدایت	مبدء	عنوان	اول
مبادی (جمع)	اتمام (آخر)	اختتام	انصرام	انتها	ختم	تم	تام	انجام
فرجام	سپری	عاقبت	تمام	خاتمه	عواقب (جمع)	خواتم		

ازین قسم لغات در مهارت انشاپردازان بسیارست که احاطهٔ آن بس دشوار
لهذا برین قدر اکتفا کرده شد و بدانند که معانی لغات بر سه قسم است
لغوی و اصطلاحی و مجازی اما لغوی آنکه لفظ در اصل برای معنی
موضوع باشد و اصطلاحی آنکه قومی بمعنی مصطلحهٔ خود غیر از معنی لغوی آن
لفظ اتفاق داشته باشند پس اگر مابین معنی لغوی و اصطلاحی مناسبتی
باشد معنی اصطلاحی گویند و رنه معنی مجازی و مرادی نامند بحسب قراین
عبارات و محال یکی ازان معانی ثلاثه مقصود و مراد بود الحال بقسم ثانی
و تعریف و ترتیب بنای صیغها از مصادر و اشتقاق صیغ از صیغ که باین
قسم تعلق دارد شروع می نمایم بفضله تعالی و کرمه

فصل ثانی در متحد اللفظ و مختلف المعنی بعضی قواعد ضروریہ

باب الالف

آب	آب	آب	آب	آب	آب	آب	آموزگار	آموزگار
عزت	رونق	خوبی	چمکاٹ	تیزی تیغ	طرز	روش	اوستاد	شاگرد
آهو	آهو	ابتلا	ابتلا	ابراء	ابراء	ابراء	ابراء	ابداء
ہرن	عیب	آزمانا	گرفتار ہونا	ادا کرنا	بیزار ہونا	پاک ہونا	اچھا کرنا	ظاہر کرنا
ابداء	ابتر	ابتر	ابتر	اطلاق	اطلاق	اطلاق	طلاق	اقران
پیدا کرنا	دُم بریدہ	ناتمام	بے فرزند	جاری کرنا	خلاص کرنا	پیٹ چلنا	کہنا	ہمسران
اقران	اقران	اکثار	اکثار	اکثار	الیہ	الیہ	الیہ	اجل
نزدیکان	ہمسایگان	بہت کہنا	بہت کرنا	بہت کھانا	سُرین	دُنبہ گوسپند	گوشت سترین ان	بزرگ
اجل	اجل	اجل	اجل	آمر	امر	اوامر	اموره	اقبال
موت	مہلت	مدت عمر	وقت چیزے	حکم	کار	جمع	ر	پیشوائی
		اقبال	اقبال	اجابت	اجابت	اجابت		
		دولت	قبول کرنا	جواب دینا	قبول کرنا	دفع برازکرنا		

باب الباء العربیة والفارسی

باس	باس	باس	باس	بال	بال	بال	بال	بال
خوف	عذاب	سختی	دلیری	بازو	دل	جان	حال	فراخی عیش

بال — شان	بال — عظمت	بحت — خالص	بحت — محض	بحت — صرف	ابحات — جمع	براعت — روشنی	براعت — فصاحت	براعت — فضیلت
براعت — کامل ہونا	برگ — پتا	برگ — ساز	برگ — نوا	برگ — سامان	بند — قید	بند — مکر	بند — تدبیر	بند — فریب
بند — حیلہ	بند — زنجیر	بند — قفل	بند — بندجامہ	بند — دوال تیغ	بند — گرہ	بند — ریسمان	بند — امید	بند — طمع
بند — نام ولایت	بند — غم	بندہ — رسن دواب	بندی — قیدی	بہا — روشنی	بہا — رونق	بہا — زیبائی	بہا — قیمت	باز — افشاندہ دست
باز — تکرار	باز — رجوع	باز — کشادہ	باز — نشیب	باز — تمیز	باز — جانب	باز — گذرگاہ	باز — جدا	باز — جانور شکاری
باز — شراب	باز — خراج	باز — پھرنا	باز — امر باختن	باز — امر بازیدن	باز — وقت	باز — ہنگام	بدر — چاند	بدر — باہر
بدر — نام جائی	باب — دروازہ	باب — نام کتاب	باب — شایستہ	باب — برابر	باب — لائق	باب — مقدمہ	باب — حق	ابواب — جمع
بطال — بیکار	بطال — جھوٹھا	بطال — دلیر	باد — ہوا	باد — مدح	باد — سخن	باد — نالہ	باد — پاد	باد — تکبر
باد — تند	باد — نام فرشتہ	باد — نام مرض	باد — صدمہ	بادہ — ہوجیو	بادہ — مست ہوجیو	بر — میوہ	بر — سینہ	بر — گود
بر — بغل	بر — زن جوان	بر — چوچی عورت	بر — جوڑائی	بر — برآ اتصال	بر — نام خدا	بر — جنگل	بر — اوپر	بر — نزدیک

بر مهربان	بر نیکوکار	بر زمین خشک	بِر نیکی	بر بخشش	بر خوشنودی والدین	بُر گندم	بار نام خدا	بار پشتهٔ خرواره
بار انبار	بار بزرگی	بار گرانی	بار بزرگ	بار نیکوکار	بار نصیب	بار رخصت	بار دخل	بار بیخ درخت
بار کار	بار کرت	بار مرتبه	بار بارگاه	بار بسیاری هر چیز	بار جا انبوه هر چیز	بار میوه	بار حمل زنان	بار آمیزش بر
بار ساز مطربان	بار بارنده	بارؔ امر باریدن	بَزرگ صاحب مرتبه	بزرگ بڑا	برنج پیتل	برنج چاول	میل مینڈ	پُل پیسا
بَ سابقه	ب بیچ	ب اوپر	ب طرف	ب برابر	ب واسطے	ب سببیه	ب قسمیه	ب بیانیه
ب معاوضه				باب التاء الفوقانیه				
تاب طاقت	تاب رونق	تاب پیچیدگی	تاب روشنی	تاب گرمی	تاب لپیٹ	تاب چمک	تاب روشن کر	تحکم دعوی کرنا
تحکم غلبه کرنا	تحکم حکومت بزور کرنا	ترفق نرمی کرنا	ترفق مهربانی کرنا	تزکیه پاک کرنا	تزکیه زکوٰة دینا	تمغا نشان	تمغا مهر	تمغا داغ
تمغا محصول	تمغا فرمان	تماثیل تصاویر	تماثیل اصنام	تماثیل فرمانهای بادشاهی	تنک باریک	تنک کم	تنک تھوڑا	تنک پاکیزه
تنک نازک	تحریر لکھنا	تحریر آزاد کرنا	تحریر نام کتاب در علم هندسه	تولا محبت	تولا امید	تولا بھرنا	تولا دوست کہنا	تولا حکومت کرنا

			باب الثاء المثلثہ					تولا بینا کام کسی کا تمام کرنا
ثاد سرما	ثماد نم	ثمار ے	اثمار جمع	ثمر فرزند	ثمر زر	ثمر مال	ثمر بار درخت	ثمر میوہ
ثغر سرحد	ثغر دانت	ثروت سرداری	ثروت توانگری	ثبت نوشتہ شدہ	ثبت مرد معتبر	ثبت حجت	ثبت لکھنا	ثمت قرار
		ثری زیر زمین	ثری خاک نمناک	ثور برج	ثور گاؤ	ثغور جمع		.. ..
			باب الجیم العربیہ والفارسیہ					
جناح بال مرغ	جزالت بزرگی	جزالت خوبی	جزالت استواری	جاریہ آب روان	جاریہ کشتی	جاریہ دختر	جاریہ باندی	جاریہ آفتاب
جد بزرگی	جد نصیب	جد بخت	جیب دل	جیب سینہ	جیب پیرہن	جیب گریبان	جناح بازو	جناح متعدد لشکر
جر سبوہا	جر گناہ کرنا	جر بن کوہ	جر کھینچنا	جر زیر	اجداد جمع	جد نانا	جد دادا	جد توانگری
جمار جمع	جمرہ چنگاری	جمرہ کنکر	جزم ارادہ مضبوط	جزم کاٹنا	جزم یقین	جزم سکون	جرہ نقب	جر شگاف زمین
چشم آنکھ	چنگ نام ساز	چنگ ہاتھ	چارہ مکر	چارہ تدبیر	چارہ علاج	چابک کوڑہ	چابک جلد	چابک چالاک

		چشم امید	چون مانند	چون جب	چون کیون			
			باب الحاء المهملہ					
حاجب ابرو	حاجب دربان	حاجب چوبدار	حارث شیر درندہ	حارث کمینے	حافر سم اسپ	حافر چاہ کن	حوافر جمع	حضرت حضور
حضرت نزدیکی	حضرت درگاہ	حضرت کلمہ تعظیم	حضرات جمع	حق اللہ	حق ثابت	حق سزاوار	حق واجب	حق سچ
حقوق جمع	حلیہ زیور	حلیہ خلعت	حلیہ صورت	حلیہ خلقت	حلیہ آرایش	حلیہ صفت	حلی جمع	حول پھرنا
حول قوت	حول برس	حمل پیٹ	حمل گمان	حمل برج	حمل بوجھ اوٹھانا	حمل بوجھ	حمل گناہ	حبل رسی
		حبل باگڈور	حبل رگ	حبل پیٹ	حمد شکر	حمد تعریف		
			باب الخاء المعجمہ					
خطر ڈر	خطر اندیشہ	خطر مرتبہ	خطر بزرگی	خطر آفت	خفیر شرمندہ	خفیر فریادرس	خفیر نگہبان	خفیر رہبر
خفیر قاصد	خوزہ ریزہ	خوزہ عیب	خوزہ باریکی	خورد چشنکاری	خطیر بزرگ	خطیر بہت	خطیر خوفناک	خطیر صاحب مرتبہ

خیل سواران	خیل گروہ	خیل اسپان	خیل بسیار	خیل کم	خداوند اللہ	خاوند صاحب	خداوند مالک	خلف پیچھے
خلف فرزند بد	خلف پیچھے آنے والا	خالف فرزند نیک	خور طعام	غور آفتاب	خورد لائق	خورد طعام	خورد چھوٹا	خورد لائق

باب الدال المهملة

دستور قانون	دستور قاعدہ	دستور آئین	دستور رخصت	دستور اجازت	دستور وزیر	دستور امیر	دستان مکر	دستان حیلہ
دستان سرود	دستان نغمہ	دستان افسانہ	دستان نام ایک رستم کے پدر کا	دغل مکر	دغل حیلہ	دغل مکار	دغل حیلہ گر	دغل دغاباز
دغل کھوٹا	دم خون	دم نفس	دم افسون	دم فریب	دم مکر	دم گھونٹ	دم تھوڑا	دم بہتہ
دم زور	دم بوی	دم تیزی تیغ	دم ہنگام	دم وقت	دم بڑائی	دمان مست	دمان غضبناک	دمدمہ فریب
دمدمہ خوشامدی	دمدمہ مکر	دمدمہ حیلہ	دمدمہ نقارہ	دمدمہ ڈھول	دمدمہ آواز نقارہ	دمدمہ برج	دمدمہ ہلاکی	دمدمہ زلزلہ
دمدمہ غصہ	دمدمہ عذاب	دمامہ نقارہ	دود دھوان	دود کیڑا	دون رسوا	دون غیر	دون تھوڑا	دون نزدیک
دون نیچے	دون حقیر	دون خسیس	دون سفلہ	دونان جمع	دار سولی	دار گھر	دار شہر	دار درخت

دار محلہ	دار سرا	دارؔ لکڑی	دوش کاندھا	دوشؔ شب گذشتہ	درہ دودہ	در غنیمت	در کارنیک	در نکوئی
	در خوبی	در تحیر	در دروازہ	در بیچ				

باب الذال المعجمة

ذراع بازو	ذِراعؔ گز	ذوق چکھنا	ذوق مزہ	ذوقؔ خوشی	ذاتؔ صاحب	ذات خداوند	ذات ہستی	ذات حقیقت
	ذات نفس	ذات مونث ذو	ذات طرف	ذوات جمع				

باب الراء المهملة

رسول پیغمبر	رسولؔ قاصد	رعونتؔ نادانی	رعونت نرمی	رعونت سستی	رعونت سرکشی	رعونت خود آرائی	رعونت زینت	رفث جماع
رقتؔ سمان فرش	رِفق نرمی	رفقؔ مہربانی	رکیکؔ ضعیف	رکیک باریک	رکیک حقیر	رکیکؔ بےحیا	رشتہؔ تار	رشتہ تاگی
رشتہ رستی	رشتہؔ نارو	ریسمان رسی	ریسمانؔ سوت	رنگؔ لون	رنگ حصہ	رنگ عیب	رنگ ننگ	رنگ محنت
رنگ قوت	رنگ جان	رنگ شترقوی	رنگ مال	رنگ اسباب	رنگ فائدہ	رنگ گودڑی	رنگ روش	رنگ جنگلی بیل و بکری

رنگ مکر	رنگ اوگنا	رنگ خوبی	رنگ خوشی	رنگ شرم	رنگ خون	رنگ رونق	رنگ تھوڑی کچھ کمی	رنگ نقدی
رنگ بجوری	رنگ جوا	رنگ صاحب	رنگ باپ	رنگ تل	رنگ نقطہ	رنگ چلاچل	رنگ غصہ	رنگ ابریشم
			رنگ خیانت	رنگ مانند				

باب الزاء المعجمہ

زلو پھسلنا	زلوج ہاتھ سے انداز کرنا	زنہار پناہ	زنہار امان	زنہار مہلت	زنہار عہد و پیمان	زنہار تاکید	زنہار ہرگز	زنہار امانت
زنہار خوف	زنہار شکایت	زنہار پرہیز	زنہار حسرت	زنہار افسوس	زنہار جلد	زنہار ہوش	زنہار آگاہی	زوج خاوند
زوج جوڑا	زہ چلہ کمان	زہ عجب	زینہار پناہ	زینہار چھوڑنا	زینہار مہلت	زینہار عہد و پیمان	زینہار ہرگز	زینہار شکایت
			زینہار پرہیز	زبدہ مسکہ	زبدہ خلاصہ			

باب السین المہملہ

سن دانت	سن عمر	سن برس	اسنان جمع	ساد بیرسینغ	سادہ احمق	سادہ خالص	سبک ہلکا	سبک بے وقار

سبک چالاک	سبک جلد	ستایش تعریف	ستایش دعا	ستایش شکر	ستایش نعمت	سُکان باشندگان	سُکان دنبالهٔ کشتی	سِکه کوچه
سکه محله	سکه بازار	سکه رسته	سکه آهن نقش	سُلاله نطفه	سُلاله بچه	سُلاله خلاصه	سمت راه راست	سمت روی نیک
سمت اراده	سمت صورت	سمت جانب	سِماط دسترخوان	سماط صف	سَماع سننا	سَماع راگ	سَنیقه روشن	سَنیه بلند
سنی روشن	سنی بلند	سهم تیر	سهم حصه	سهم ڈر	سهم فائده	سهام جمع	سِیاق حساب	سِیاق چلانا
سیاقت چلانا	باب الشین المعجمة							
شاهد گواه	شاهد معشوق	شاهد حاضر	شارع راه بری	شارع صاحب شرع	شجره درخت	شجره نامهٔ نسب	شجره نامهٔ پیران	شورش فتنه
شور غلغله	شور شهرت	شور آواز بلند	شور عشق	شور جنون	شور نمکین	شور نمک	شوم منحوس	شوم بخیل
شهامت بزرگی	شهامت توانائی	شهامت خوشی	شهامت چالاکی	شهامت بهادری	شهربند حصار	شهربند مقید	شهربند محبوس	شهربند زندان
شیخ بزرگ	شیخ پیر	شیوخ جمع	مشایخ "	شیوه ناز	شیوه روش	شیوه طرز	شیوه هنر	شیوه کرشمه
شیوه کمال	باب الصاد المهملة							

صاحب وزیر	صاحب دوست	صاحب مالک	صاحب خداوند	صدر مسند	صدر سینہ	صدر اول	صدر اوپر	صدر ابتدا
صدر امیر	صدر صاحب منصب	صدر پلٹنا	صدر باہر آنا	صفی برگزیدہ	صفی دوست	صفی خالص	صنم بت	صنم معشوق
صفر خالی	صفر دائرہ خوردہ	صوت دبدبہ	صولت رعب	صولت ہیبت	صیاح آواز	صیاح نوحہ	صیاح فغان	صیحہ آواز
			صیحہ فغان	صیحہ عذاب				

باب الضاد المعجمۃ

ضرب مارنا	ضرب بیان کرنا	ضرب ملانا	ضرب تیز جانا	ضرب مانند	ضرب نوع	ضرب ظاہر کرنا	ضرس گزند	ضر سختی
ضر بدحالی	ضر لاغری	ضر نقصان	ضم حرکت پیش	ضم ملانا	ضم فراہم لانا	ضمیر اندیشہ	ضمیر دل	ضمیر اندرون دل
	ضمیر پوشیدہ	ضمیر بھید	ضیر گزند	ضیر نقصان				

باب الطاء المہملۃ

طرار تیز زبان	طرار دزد	طرار گرہ بر	طعن نیزہ مارنا	طعن عیب گیری کرنا	طہور پاک	طہور پاک کرنیوالا	طہیر پاک	طہیر پاک کرنیوالا

طیب خوش طبعی	طیبۂ خوشبو	طاق خمیدہ	طاق محراب	طاق جامہ	طاق تنہا	طاق نام رخت	طبع سرشت	طبع مُہر
طبع سکہ	طبع نقش	طرح ڈالنا	طرح دور کرنا	طرح قائم کرنا	طرح نمونہ	طرح عمارت نو	طرح نقاشی	طرح کنارہ ویڑنا
طرح فروختن بزور	طرف کنارہ	طرف جانب	طرف اندک	طرف حصہ	طرائق روشش	طریقہ مذہب	طنز ناز	طنز سخرہ
			طرز رمز	طنز طعنہ	ؤ ؤ			

باب الظاء المعجمہ

ظرافت دانائی	ظرافت خوش طبعی	ظریف دانا	ظریف خوش طبع	ظرفا جمع	ظراف بہت دانا	ظراف بہت خوش طبع	ظرف دانائی	ظرف باسن
	ظرف حوصلہ	ظن گمان	ظن قریب یقین	ظن تہمت	ؤ ؤ			

باب العین المہملہ

عزیز دوست	عزیز ارجمند	عزیز مرغوب	عزیز کمیاب	عزیز غالب	عصر زمانہ	عصر آخر روز	عصبہ پٹھا	عصبہ پسران
ؤ ؤ	عصبہ خیش وندان	عصابات جمع	عطف بھیرنا	عطف پلٹنا	عطف خواہش کرنا	عطف مہربانی کرنا	عطف سنجاف دامن	ؤ ؤ

عظام بزرگان	عظام ہڈیان	عقد گرہ	عقد پیمان	عقد نکاح	عقد بیع	عقار پانی	عقار زمین زراعت	عقار اراضی
عقار ملک	عقار گانون	عقار خرابن	عقار متاع	علق خون بستہ	علوق جونک	علل بیماریہا	علل سیبہا	عمود ستون
عمود چوب خیمہ	عمود گرز	عمود ڈنڈی ترازو	عمود سردار قوم	عہد زمانہ	عہد پیمان	عہد سوگند	عہد زنہار	عہود جمع
عین چشمۂ آب	عین آفتاب	عین زانو	عین دینار	عین زر سرخ	عین مال	عین باران	عین ابر	عین آنکھ
عین سردار	عین برگزیدہ	عین ذات	عین معین	عین برادر حقیقی	عین شخص	عین نفس	عین حقیقت	عین اہلخانہ
عین قوم	عین جاسوس	عین دیدبان	عین جاکہ جریان آب	عین دیدار	عین نظر	اعیان جمع	اعین ء	عیون ء

باب الغین المعجمہ

غراب کوا	غراب کشتی	غرض نشانہ	غرض مطلب	غرض مقصود	غرض حاجت	غرام حرص	غرام عشق	غرام دیوانگی
غرام ہلاکی	غرام عذاب	غریم تاوان زدہ	غشا پردہ	غشا پوشش	غشا غلاف	غشا جھلی	غطا پردہ	غطا پوشش
غل طوق	غل بند	غل تشنگی	غل کینہ	غل خیانت	غل کدورت	غلیل تشنگی	غلیل تشنہ	غلیل کینہ

	غریب مسافر	غریبہ نادر	غلام کودک	غلام بندہ	غلمان جمع	غلمہ ر	نجو	

باب الفاء

فتنہ عذاب	فتنہ دیوانگی	فتنہ عاشق	فتنہ معشوق	فتنہ فریفتہ	فتن جمع	فخامت بزرگی	فخامت قدر	فخامت سطبری
فخامت بلندی	فریب عشوہ	فریب مکر	فریب دغا	فریب طلسم	فراز کشادہ	فراز بستہ	فراز بالا	فراز نشیب
فراز نیچے	فراز اوپر	فراز چوڑا	فراز پیچھے	فراز آگے	فراز نزدیک	فراز روشن	فراز بلند	فراز فراہم
فرزند پسر	فرزند دختر	فر بھالنا	فر دبدبہ	فر نور	فر پرتو	فر زیبا	فرق مانگ	فرق سر
فرق جدا کرنا	فتح مدد	فتح کھولنا	فتح حرکت زبر	فطرت پیدایش	فطرت دانائی	فطرت صدقہ عید فطر	فطر چیرنا	فطر پیدا کرنا
فطر روزہ کھولنا								

باب القاف

قدسیان فرشتگان	قدسیان صلحا	قدسیان اولیاء اللہ	قرن سینگ	قرن گیسو	قرن مدت سی سال	قرن نام موضع	قسط عدل	قسط حصہ
قسط ٹکڑا	اقساط جمع	قصور تقصیر	قصور خانہائے کلان	قطب میخ چکی	قطب مردار قوم	قطب اولیاء اللہ	قطب نام ستارہ	اقطاب جمع

قفا پس سر	قفا گردنی	قلب دل	قلب اولٹنا	قلب پھیرنا	قلب وسط شی	قلب کھوٹا	قلب منزل قمر	قلب میانۂ لشکر
مقلوب رنجمع	قلم کاٹنا	قلم چھیلنا	قلم ناخن لینا	قلم آلہ لکھنے کا	اقلام جمع	قمطر شتر قوی	قمطر مرد کوتاہ	قمطر کتابخانہ
قماش اسباب	قماش جامۂ ابریشمی	قماش متاع خانہ	قماش جوہر	قمہ سر ہر چیز	قمہ بلندی ہر چیز	قمہ گروہ	قمہ کلس گنبد	قنات کاریز
		قنات نیزہ	قوہ قوت	قوہ استعداد	قوہ امکان	[illegible] [illegible]		

باب الکاف العربیۃ والفارسیۃ

کاخ آگ	کاغ جنگالی	کاغ نالہ	کاغ فریاد	کاغ آواز زاغ	کاغ نام جانور	کدیور مالی	کدیور کنبی	کدیور صاحب خانہ
کدیور رئیس دہ	کفو ہمجنس	کفو ہم نسب	کفو مانند	کفو ہمتا	اکفاء جمع	کلیل سست	کلیل عاجز	کلیل خیرہ
کلیل گونگا	کنج کاو تلاش	کنجکاو وقت	کنجکاو غور	کنجکاو تیزی نظر	کہف پناہ	کہف غار	کیش مذہب	کیش عادت
کیش ترکش	کیہان جہان	کیہان زمانہ	کیہان دنیا	کے کب	کی شہنشاہ	کی بلند قدر	کی عادل	کی لطیف
کی اصیل	کی داغ	کاف بیانیہ	کاف تعلیلیہ	کاف مجازیہ	کاف تقریبیہ	کاف کہ امبہ	کاف بمعنے بلکہ	کاف بمعنے ہرکہ

کاف تصغیریہ	کاف تحقیریہ	کاف تعظیمیہ	کاف تشبیہیہ	کاف خطابیہ	کاف تمثیلیہ	کاف ش معترضہ	گرہ عمامہ	گرہ غلام
گردک ش نیمہ	گردک بچھکٹ	گردک پہیلی	گردک ش نان	گرفتہ برائی	گرفتہ طعنہ	گران بھاری	گران منہگا	گردون آسمان
گردون گاڑی	گگہ جاسے	گہ وقت	گہ صبح	گہ بوتہ	گہ جلد	گہ چھوٹا	گہ کبھی	گیہان جہان
گیہان ش زمانہ								

باب اللام

لال ش گنگ	لال رنگ سرخ	لال لعل	لاشہ زبون	لاشہ لاغر	لاشہ ضعیف	لب ش عقل	لب خالص	لب مغز بادام
لباب مغز	لباب خالص	لباب نام کتاب	لطف نرمی	لطف تازگی	لطف مہربانی	لطیف نیکوکار	لطیف پاکیزہ	لطیف نرم
		لطیف مہربان	لطیفہ نکوئی	لطیفہ چیز نیک	لطیفہ نازک	ؤ ؤ		

باب المیم

مباشرت جماع کرنا	مباشرت اختیار کرنا	مباشر جماع کنندہ	مباشر اختیار کنندہ	تبلغ جای رسیدن	مبلغ مقام	مبلغ حد نہایت	مبلغ مقدار	مبلغ اندک
مبلغ المسبار	مجیب جواب شدہ	مجیب قبول کنندہ	محاذی برابر	محاذی روبرو	محرر نویسندہ	محرر آزاد کنندہ	مرقع کتاب تصاویر	مرقع گودڑی

مرسل ع جای مانده	مزمن کہنہ	مزمن ع لنگڑا	مسیح ع دوست	مسیح پیمایش کنندہ	مسیح لقب عیسیٰ ع	مسیح ع نام دجال	مساس ع مس کرنا	مساس ع جماع
مستحیل ع محال	مستحیل حیلہ گر	مستحیل ع گردنده از حالے بحالے	مشرب ع پینا	مشرب جای مشرب کے	مشرب مذہب	مشرب دین	مشرب ع آئین	مصلا جای نماز
مصلا ع سجدگاه	معما پوشیده	معما ع اندھا	معاد جای بازگشت	معاد ع آخرت	مقبل قبول کننده	مقبل متوجہ	مقبل ع صاحب دولت	میمون مبارک
	میمون ع بندر	مہر محبت	مہر ع آفتاب	ماه مہینا	ماه ع چاند	میل کوس	میل ع سلائی	

باب النون

نای نے	نای گلو	نای ع کوچہ	ندیم ہمنشین	ندیم ع پشیمان	نوا ع آواز	نوا نام آگ	نوا سامان	نوا لشکر
نوا شکر	نوا نبیره	نوا تحفہ	نوا نذرانہ	نوا سازگاری	نوا قوت	نوا گرفتاری	نوا ع قید	نہیب ع ہیبت
نہیب ڈر	نہیب عظمت	نہیب آواز مہیب	نہیب ع غارت	نہیبد ع غارتگر	نیایش ع زاری	نیایش عاجزی	نیایش تعریف	نیایش دعا
نیایش ع آفرین	نیا ع دادا	نیا نانا	نیا ماموں	نیا مرتبہ	نیا ع بزرگی	نیاگان ع اجداد	نصب ع حرکت زبر	نصب قائم کرنا
			نصب ع دشمن رکھنا	نبات ع مصری	نبات ع گھانس			

باب الواو

وار مانند	وار لائق	وار طرز	وار روش	وارهٔ کلهٔ نسبت	واقعه خواب	واقعه جنگ	واقعه حادثه	واقعه سختی
واقعه زمان وفات	واقعه مرنا	واقعه حال	واقعه کار	واقعات جمع	وَلَد بیٹا	ولد بیٹی	اولاد جمع	والی دوست
والی حاکم	والی مالک	والی خویش	وُلات جمع	وجه رو	وجه چهره	وجه طریقه	وجه طرز	وجه ذات
وجه حقیقت	وجه معاش	وجه جانب	وجوه جمع	وَرَق پتا	وَرَق کاغذ بریده	اوراق جمع	وَرِق سیم مسکوک	وِزر گرانی
وزر بارگران	وزر پشتواره	وزر بار برداشتن	وزر وزر گناه سلاح	اوزار جمع	وزیر باربردارنده	وِقاع جنگ	وقاع جماع	[illegible]
وقف کھڑا ہونا	وقف دم لینا	وقف جاننا	وقف [illegible] ہونا	وقف خیرات کرنا	اوقاف جمع	وقوف جاننا	وقوف آگاہی	وقوف کھڑا ہونا
واقف جاننے والا	واقف خبردار	واقف ٹھہرنے والا	واقف کھڑا ہونے والا	واقف خیرات کرنیوالا	واکا جامهٔ ابریشمی	والا بلند مرتبه	واو قسمیه	واو عاطفه
		واو معدوله	واو معاوضه	واو تسویه	واو حالیه	[illegible]		

باب الهاء الهوز

۷۹

ہالچہ کھوپری	ہامہ پیشانی	ہامہ مہتر	ہامہ اُلّو	ہرا رستی	ہرا راہ رہت	ہدرکہ مبلح	ہدر باطل	ہدر ناچیز
ہزینہ خزینہ	ہزینہ خرچ	ہزینہ نفقۂ عیال	ہزینہ ہمیشہ	ہمسر برابر	ہمسر زوجہ	ہمام سردار قوم	ہمام مرد بزرگ	ہم نم
ہم نسر	ہم بھی	ہمعنان برابر	ہمعنان ہمراہ	ہون آرام	ہون آہستگی	ہون عزت	ہون نرمی	ہون سبکی
		ہو خوف	ہو اسم ذات باری تعالیٰ	کو				

باب الیاء التحتانیہ

یاغی دشمن	یاغی نافرمان	یراق اسباب جنگ	یراق سامان	یسار توانگری	یسار مال	یسار دست چپ	یغما لوٹ	یغما نام شہر
یمین دست راست	یمین سوگند	یمین توانائی	یمین مرتبۂ یک	یا تردیدی	یا نسبتی	یا خطابی	یا مصدری	یا لیاقتی
یا متکلم	یا فاعلی	یا مفعولی	یا تشبیہی	یا مبالغی	یا وحدت	یا توصیفی	یا تنکیری	یا تخصیصی
	یا استمراری	یا تعظیمی	یا تحقیری	یا مقداری	[illegible]			

این قسم کلمات ہم در محاورۂ اہل فرس و عرب وغیرہ کثیر الاستعمال اند لیکن

این مختصر گنجایش آن ندارد بنابرین این محقر بهوی قار برین مقدار اقتصار
نمود تا بطوالت نگراید و بملالت نه انجامد و طالبان این فن را این
قدر ضروری و کافیست حالا باید دانست که معنی بعض کلمات بتغییر حرکات
متغییر میگردد چنانچه لفظ مُهر بکسرهٔ میم معنیش آفتاب و محبت ست
و بفتح آن کابین زن که در وقت نکاح می بندند و بضم آن خاتم را میگویند
و همچنان لفظ قُبل بالضم فرج زن و بضمتین بمعنی گروهها و بمعنی ضد دبر
که بمعنی جانب پشت ست و بکسر قاف و فتح بای موحده بمعنی طرف
و جهت و جانب و مجازاً بمعنی طریق هم آمده و بفتح اول و سکون ثانی ضد
بعد یعنی پیش و بفتحتین بلندی زمین از منتخب و غیاث و کشف و بحر الجواهر

قاعده کلمات جمع کلمه است که موضوع برای معنی باشد و آن بر سه قسم
ست اسم و فعل و حرف اما اسم آنست که معنیش مستقل باشد و دران یکی از
ازمنهٔ ثلاثه یافته نشود که ماضی و حال و استقبال است چون زید و عمرو آمدن
و رفتن و فعل آنست که معنیش نیز مستقل باشد لیکن یکی از ازمنهٔ ثلاثه
درو موجود بود چون آمد و می آید و خواهد آمد و حرف آنست که معنیش
مستقل نباشد و بدون انضمام کلمهٔ دیگر دلالت بر معنی خود نکند چنانکه

آمیزش ۱۲

مستقل بالفتح ... مکسور و قاف تشدید لام صاحب استقلال و محکم و پایدار و تنها بکاری استاده شونده و غیر محتاج بدیگر در کارها ۱۲ غیاث

تر و در ما و امیکه با و کلمهٔ دیگر آمیخته نشود معنیش حاصل نگردد مثلاً زید بر اسپ
سوار شد و عمر در خانه نشسته است پس حرف بانضمام کلمه محتاج ست بخلاف
اسم و فعل که محتاج نیست **قاعده** مبتدا و خبر و فعل و فاعل را در عربی جمله
و کلام میگویند و در فارسی فقره و فعل را فاعل ضرورست و فاعل بر
دو قسمست ظاهر و ضمیر و ضمیر نیز بر دو قسمست مستتر و بارز و جمیع ضمائر
در فارسی شش ست ضمیر مستتر فقط در واحد غائب میباشد چون آمد و در
باقی پنج صیغه ضمیر بارز می آید و ضمیر جمع غائب نون ساکن و دال موقوف
چون آمدند و ضمیر واحد حاضر یای[له] معروف چون آمدی و ضمیر جمع حاضر
یای مجهول و دال موقوف چون آمدید و ضمیر واحد متکلم فقط میم ساکن
چون آمدم و ضمیر جمع متکلم یای مجهول و میم موقوف چون آمدیم پس جمیع صیغهای
افعال فارسی باعتبار ضمائر مذکوره شش ست و در فارسی برای تثنیه صیغه
علیحده موضوع نیست و صیغهٔ جمع برای تثنیه و جمع مشترک مستعمل ست
و فعل نیز بر دو قسم ست لازم و متعدی لازم آنست که فعل بر فاعل تمام
شود و بمفعول نرسد و متعدی آنست که فعل از فاعل درگذرد و بمفعول
برسد و فعل لازم همیشه معروف میباشد و فعل متعدی معروف و

آمیزش ۱۲

له یای معروف آنست که در تلفظ باید و ظاهر شود و یای مجهول بخلاف این بود و مجهولات واو معروف و مجهول هم دو نوع میباشد ۱۲

مجهول هر دو می بود اما معروف آنکه نسبت فعل بفاعل باشد و مجهول آن که
نسبت فعل بمفعول بود و هر یکی ازین نیز بر دو قسم ست اثبات و نفی اما اثبات
آنکه فعل از فاعل صادر شود و نفی آنکه فعل از فاعل صادر نشود مثال الکل چنانکه
زید آمد و کتاب آورد و دنیا مد و دنیا ورد و کتاب آورده شد و نیاورده شد
قاعده چون خواهند که مثبت را منفی سازند فقط حرف نون نفی در اول
صیغه اثبات در آرند تا منفی گردد چنانکه مثالش بالا گذشت

قاعده در بیان تعریف و ترتیب بنای صیغها از مصادر و اشتقاق صیغ از صیغ

باید دانست که بعض مصادر نیز معنے مختلفه دارند چنانچه نمودن بمعنی دیکھنا
دکھانا کرنا و پرداختن بمعنی سنوارنا مشغول ہونا خالی کرنا بحسب قرینه
عبارت معنیش کرده میشود اما مصدر اسمیست که از وی افعال ماضی مضارع
و امر و نهی و اسم فاعل و اسم مفعول و غیره مشتق شوند و در آخر آن دن یا
تن باشد و همین علامت مصدر ست و حاصل مصدر آنکه دلالت کند بر اثر
فعل فاعل چون دانش و بینش و کردار و گفتار اما ماضی فعلیست که بزمان

گذشته تعلق دارد و ماقبل آخرش که تای فوقانی موقوف یا دال مهمله
موقوفست ساکن میباشد مگر شاذ که بیانش خواهد آمد و ماضی مطلق آن که
زمانه اش از زمان حال نزدیک باشد یا دور و بحذف حرف نون از آخر
مصدر ساخته میشود چون نمود و پرداخت و بالحاق ضمائر بارز مذکوره در
آخر او پنج صیغه دیگر حاصل میشوند چون پرداختند پرداختی پرداختید پرداختم پرداختیم
و ماضی قریب آنکه زمانه اش از زمان حال نزدیک باشد و
بآوردن های مختفی و لفظ است در آخر ماضی مطلق ساخته میشود چون پرداخته
است و ماضی بعید آنکه زمانه اش از زمان حال دور باشد و بآوردن
های مختفی و لفظ بود در آخر آن ساخته میشود چون پرداخته بود و ماضی
استمراری آنکه دلالت کند بر دوام و استمرار در زمان گذشته و بآوردن
لفظ می در اول آن ساخته میشود چون می پرداخت و ماضی ناتمام آنکه
فعل از فاعل باتمام نرسد و صیغه او همچون صیغه ماضی استمراریست
و ماضی احتمالی آنکه وقوع فعل از فاعل مشکوک باشد و این را ماضی احتمالی
و شکیه نیز گویند و بآوردن های مختفی و لفظ باشد در آخرش ساخته میشود
چون پرداخته باشد و ماضی تمنائی آنکه کسی بر کار ترک که مرغوب خود یا دیگری

های مختفی آنست که در تلفظ در نیاید فقط برای اظهار فتحه ماقبل ۱۲۱۲

تاسف خورد و آرزو نماید و بآوردن یای مجهول در آخر او ساخته میشود
و صیغهٔ ماضی تمنائی سه است چون پرداختمی و پرداختندی و پرداختمی
و مضارع آنکه بزمان حال و استقبال بهره و تعلق دارد و علامت
او در آخر دال ساکن و ماقبل دال همیشه مفتوح میباشد بعضی آن را از
مصدر بنا میسازند و بعضی از ماضی مطلق بابدال دال از دیا و حذف بعض
حروف مصادر و بیان بنای مضارع مفصل و مبسوط در آخر این قاعده آید
می آرم بعون الله تعالی و حسن توفیقه و مضارع پرداختن پردازد می
و حال آنکه بزمانه موجود تعلق دارد و بآوردن لفظ می در اول مضارع ساخته
میشود چون می پردازد و مستقبل آنکه بزمان استقبال تعلق دارد و بآوردن
لفظ خواهد در اول ماضی مطلق ساخته میشود چون خواهد پرداخت و امر
آنکه کسی را بکاری حکم کنند و بآوردن حرف با در اول مضارع ساخته میشود
چون بپردازد و نهی آنکه کسی را از کاری باز دارند و بآوردن حرف
نون نهی در اول صیغهٔ مضارع غائب و متکلم و میم مفتوح در اول صیغهٔ
مضارع حاضر ساخته میشود چون نپردازد نپردازند مپرداز مپردازید
نپردازم نپردازیم و نزد بعضی امر حاضر از واحد غائب مضارع

ساخته میشود بحذف علامت مضارع چون پرداز از پردازد و نمای
از نماید و نهی حاضر از امر حاضر ساخته میشود بزیادتی میم مفتوح در اول
او چون مپرداز از پرداز و منمای از نمای و یائیکه در آخر مضارع باشد ساکن
دباقی بماند در امر حاضر و نهی حاضر و حذف آن یا نیز جائزست و امر مدامی آنکه
دلالت کند بر دوام و استمرار در زمان استقبال و بآوردن لفظ می
در اول واحد امر حاضر ساخته میشود چون می پرداز و می نمای و همچنین های
مختفی و لفظ باش در آخر صیغهٔ واحد غائب ماضی مطلق مفید معنی امر مدامی
میشود چون پرداخته باش و نموده باش و همچنان لفظ می در اول ماضی
مطلق و های مختفی و لفظ باشد در آخر او افادهٔ معنی امر مدامی می نماید چون
می پرداخته باشد و می نموده باشد و صیغهٔ حالیه آنست که دلالت کند
بر هیأت فاعل و این صیغهٔ واحدست و بآوردن الف و نون در آخر واحد
امر حاضر ساخته میشود چون زید دوان و خندان آمد و عمر نالان و گریان
رفت و اسم فاعل قیاسی از امر حاضر ساخته میشود بآوردن نون ساکن
و دال مهمله مفتوح و های مختفی در آخر او چون پردازنده و ماقبل نون
درینصورت مفتوح میباشد و بعضی مکسور هم میخوانند و بعضی آنرا

٨٦

مضارع بنا میسازند باینطور که حرف نون ماقبل دال و های مختفی مابعدش

می آرند و های مختفی در جمع بکاف فارسی بدل میشود چون پردازندگان

و اسم فاعل سماعی ساخته میشود از اسم و امر حاضر چون دلبر و دلربا و

دلآرام و ماضی مطلق مجهول ساخته میشود بآوردن های مختفی و لفظ شد

در آخرا و چون پرداخته شد و ماضی قریب مجهول ساخته میشود بآوردن

ها و لفظ شده است در آخرا و چون پرداخته شده است و ماضی بعید

مجهول ساخته میشود بآوردن ها و لفظ شده بود در آخرا و چون پرداخته

شده بود و ماضی استمراری مجهول ساخته میشود بآوردن ها و لفظ میشد

در آخرا و چون پرداخته میشد و ماضی احتمالی مجهول ساخته میشود بآوردن

ها و لفظ شده باشد در آخرا و چون پرداخته شده باشد و ماضی تمنائی

مجهول ساخته میشود بآوردن ها و لفظ شدی در آخرا و چون پرداخته شدے

و مضارع مجهول ساخته میشود بآوردن ها و لفظ شود در آخرا و چون

پرداخته شود و حال مجهول ساخته میشود بآوردن ها و لفظ می شود در آخر

ا و چون پرداخته میشود و مستقبل مجهول ساخته میشود بآوردن ها

و لفظ خواهد شد در آخرا و چون پرداخته خواهد شد و امر مجهول ساخته میشود

۸۷

اسم فاعل سماعی آنکه صیغہ اش موافق قیاس نبود و اکثر الوقوع بود و موقوف بسماع بود ۱۲

بآوردن حرف با در اول و ها ولفظ شود در آخر او چون بپرداخته شود و نهی مجهول ساخته میشود بآوردن حرف نون در اول و ها و لفظ شود در آخر او چون نپرداخته شود و اسم مفعول ساخته میشود بآوردن های مختفی در آخر او چون پرداخته پرداختگان و چون لفظ آنیدن در آخر امر حاضر بیارند مصدر متعدی حاصل میشود چون آموزانیدن از آموز و آویزانیدن از آویز و این مصدر را مصدر ثانی تعدیه میگویند و ازین مصدر نیز صیغهای معروف و مجهول بهمان دستور بطور بر می آیند قاعده در بیان بنای مضارع تعریفش سابق گذشت اما آنانکه مضارع را از مصدر میگیرند علامت مضارع را بعد حذف علامت مصدر می آرند و بعض حروف مصدر را تغیر و تبدیل میسازند و آنانکه آن را از ماضی مطلق بنا میکنند اگر در آخر او حرف تای فوقانی باشد باعتبار قرب مخرج بدال مهمله بدل مینمایند و اگر دال باشد بحال میگذارند و ماقبل دال فتح میدهند و بعض حروف مصدر را اسقاط و ابدال و مزید میگردانند تا ملتبس بماضی مطلق نگردد چنانکه کشد از کشیدن کشید و آید از آمدن و آمد و زند از زدن و زد چه در مضارع این صیغها اگر تغیری راه نیابد التباس او بماضی مطلق ایهام میشود و مآل و مرجع این هر دو فریق واحد است لیکن اختلاف فقط

درماخذ ست و حروفیکه ماقبل علامت مصدر می باشد و متغیر میگردند سوای
این یازده حروف حرفی دیگر یافته نمیشود و آن حروف انیست الف
و خا و را و زا و شین و فا و میم و نون و واو و یا پس حرفی ازین
حروف یازدگانه ماقبل علامت مصدر باشد متغیر میگردد بحذف یا ببدل
مگر شاذ بحال خود می بود چنانکه آورد از آوردن و بود از بودن و ماند از
ماندن وغیر آن را و واو و نون بحال خود باقی ماند تغیر و تبدیل در آن راه
نیافته از جهت عدم التباس بماضی مطلق و گاهی ازین حروف مذکوره در
مضارع زیاده هم میسازند برای دفع التباس مثلاً زند از زدن که در آن
نون زیاده کردند دگرنه التباس او بماضی مطلق که زد هست میشد اما الف
اگر ماقبل علامت مصدر باشد در مضارع ساقط میشود چون افتد و فتد از افتادن
و فتادن و ستد و ستد از استادن و ستادن و نهد از نهادن و گاهی
بهای هوز بدل شود چون دهد از دادن و اگر خای معجمه باشد در مضارع
بزای معجمه ابدال یابد چون افراز د و فراز د از افراختن و فراختن و
انداز د از انداختن و پرداز د از پرداختن و باز د از باختن و دوز د
از دوختن و ساز د از ساختن و نواز د از نواختن و اندوز د از اندوختن

96

وانگیزد از انگیختن و گریزد از گریختن و بیزد از بیختن و سوزد از سوختن غیر آن
و گاهی بلام بدل شود چون گسلد از گسیختن و گسستن و اگر رای مهمله باشد
بحال ماند چون برد از بردن و آورد از آوردن و افشارد و فشارد
از افشاردن و فشاردن و افشرد و فشرد از افشردن و فشردن و فسرد
و فسرد از افسردن و فسردن و گسترد از گستردن و خورد از خوردن و
شمرد از شمردن و مرد از مردن و غیر آن و گاهی بنون بدل شود و این شاذ
است چون کند از کردن و اگر زای معجمه باشد نیز بحال ماند مگر نون زیاده
میکنند جهت دفع التباس چون زند از زدن بجز این یک مصدر دیگر
یافته نشد و اگر سین مهمله باشد بیفتد چون زید از زیستن و گرید از گریستن
و نگرد از نگرستن و غیر آن و گاهی بها بدل شود چون کاهد از کاستن و خواهد
از خواستن و جهد از جستن و گاهی بیای تحتانی بدل شود چون آراید از آراستن
و پیراید از پیراستن و غیر آن و گاهی بدو حرف واو و یا معا بدل شود چون
جوید از جستن و روید از رستن و شوید از شستن و غیر آن و گاهی بنون
بدل شود چون شکند از شکستن و درخیزد از خاستن و پیوندد از پیوستن
تغییری خلاف قیاس راه یافته چه در خیزد الف را بیای تحتانی و سین را

بزای معجمه و در پیوند سین را بنون و دال مهمله بدل نمودند و این شاذ است

واگر شین معجمه باشد برای مهمله بدل شود چون کارد از کاشتن و کشتن و گذارد

از گذشتن و گذرد از گذشتن و انبارد از انباشتن و انگارد از انگاشتن

و نگارد از نگاشتن و دارد از داشتن و غیر آن و در شود از شدن واو زیاده

کردند جهت فصاحت اگرچه التباس بود چه ماضی مطلقش بضم شین آید و مضارع

بفتح آن لیکن فصیح و مستعمل نیست و در گشتد از گشتن شین بحال ماند و نویسد از

نوشتن و نشتن و گردد از گشتن و هلد از هشتن که در اینها تغییری خلاف

قیاس راه یافته است شاذ است چه در نویسد شین را بیا و سین مهمله بدل

کردند و مضارع نشتن هم نویسد می آید بای موحده را بواو و شین معجمه را

بیا و سین مهمله بدل ساختند و در گردد شین را براء و دال مهملتین بدل نمودند

و در هلد شین را بلام تبدیل کردند و آختن و آشتن و سرشتن و رشتن مضارع

این مصادر نیامده و بالستن و شایستن بجز باید و شاید صیغهٔ دیگر مستعمل

ندارند اگر فا باشد بای موحده بدل شود چون کوبد از کوفتن و تابد از تافتن

و یابد از یافتن و شتابد از شتافتن و روبد از رفتن و رفتن و شکیبد

از شکیفتن و گاهی بواو بدل شود چون رود از رفتن و شنود از شنفتن

وگاهی حذف شود چون پذیرد از پذیرفتن وگاهی باقی می ماند چون بافد

از بافتن وکافد از کافتن وشکافد از شکافتن وشگفد از شگفتن وتفد از

تفتن وورخسپد از خفتن وخفتند هم آمده وسفتند از سفتن وگیرد از گرفتن

وگوید از گفتن نیز تبدیل خلاف قیاس واقع گشته شاذ ست چه در خسپد

فا را بسین مهمله وبای فارسی بدل کردند ودر خفتند وسفتند تا باقی ماند زیرا که

بنای این هر دو صیغه از صیغه ماضیست بقول بعضی که بنای مضارع از ماضی

سازند امابقای تا که جزو علامت مصدریست اشذ شذوذ ست در نزد هر دو

فریقین بخلاف دال که آن جزو مشترکست در ماضی ومضارع هر دو میبا

کما لا یخفی وسوای این دو صیغه در صیغه دیگر یافته نشده اگر احیاناً یافته شود

نیز از ندرت خالی نباشد وآن حکم معدوم دارد النادر کالمعدوم ودر گیرد

فا را ساقط کردند وبا را بعد کاف پارسی بیاوردند ودر گوید فا را بواو وبا

بدل نمودند ونهفتن از قسم مقتضب ست که مضارع ومتعلق مضارع مستعمل نیست

واگر میم باشد بیای تحتانی بدل شود چون آید از آمدن سوای این مصدر

مصدری دیگر بنظر نیامده واگر نون باشد باقی ماند چون افگند وفگند

از افگندن وفگندن وکند از کندن وافشاند وفشاند از افشاندن

جهاڑنا پهوڑنا کهودنا ڈالنا ڈالنا

وفشاندن وخواند از خواندن وماند از ماندن وستاند از ستاندن و
ورغلاند از ورغلاندن وغیر آن واگر واو باشد بالف ویای تحتانی
بدل شود چون کشاید از کشودن والاید از آلودن وآساید از آسودن
ونماید از نمودن وفرساید از فرسودن وساید از سودن وافزاید وفزاید
از افزودن وفزودن وزداید از زدودن وانداید از اندودن
وربايد از ربودن وپیماید از پیمودن وآزماید از آزمودن وپالاید از
پالودن وفرماید از فرمودن وغیر آن وگاهی باقی ماند چون غنود از غنودن
وبود از بودن وباشد نیز آمده واو را بالف وشین معجمه بدل ساختند و
درود از درودن وشنود از شنودن واگر یای تحتانی باشد بیفتد چون
برد از بریدن ودرد از دریدن وپرد از پریدن ودرود از درودیدن
وچرد از چریدن وخرد از خریدن وپسند از پسندیدن وتراشد از
تراشیدن ویازد از یازیدن وبارد از باریدن وتازد از تازیدن
وآمرزد از آمرزیدن وگزد از گزیدن وشخلد از شخلیدن ولرزد از لرزیدن
وسنجد از سنجیدن وگردد از گردیدن وگرود از گرویدن ولغزد از لغزیدن
ویابد از یابیدن وتابد از تابیدن وپاید از پاییدن وخاید از خاییدن

وگایداز گاییدن وکاوداز کاویدن وسرایداز سراییدن واندیشداز
اندیشیدن وسگالداز سگالیدن ومکداز مکیدن وآرامداز آرامیدن و
آغازداز آغازیدن ورمداز رمیدن وجویداز جوییدن وشکیبداز شکیبیدن
وپاشداز پاشیدن ونامداز نامیدن ولافداز لافیدن وارزداز ارزیدن
وزیبداز زیبیدن وزایداز زاییدن وپرستداز پرستیدن وتندداز
تنیدن وطپداز طپیدن ولغزداز لغزیدن وتنبداز تنبیدن وپرسداز پرسیدن
وترسداز ترسیدن وہلداز ہلیدن وخمداز خمیدن وچمداز چمیدن ونگرد
از نگریدن وبوسداز بوسیدن وپوشداز پوشیدن ونوشداز نوشیدن
وزارداز زاریدن وخارداز خاریدن وستانداز ستانیدن وورغلانداز
ورغلانیدن ونالداز نالیدن وپالداز پالیدن وبالداز بالیدن وکوشد
از کوشیدن وکشداز کشیدن ولیسداز لیسیدن وخرداز خریدن وخزداز
خزیدن وچرداز چریدن وکنداز کندیدن وشکوہداز شکوہیدن و
پژوہداز پژوہیدن وطلبداز طلبیدن وخموشداز خموشیدن ودوشد
از دوشیدن وچشداز چشیدن وخسپداز خسپیدن وچکداز چکیدن
وجنگداز جنگیدن وجنبداز جنبیدن وخروشداز خروشیدن وجوشد

از جوشیدن و خوشد از خوشیدن و گنجد از گنجیدن و رنجد و از رنجیدن

و غلطد از غلطیدن و رهد از رهیدن و جهد از جهیدن و پیچد از پیچیدن

و خندد از خندیدن و خسپد از خسپیدن و خستد از خستیدن

و شورد از شوریدن و شولد از شولیدن و ژولد از ژولیدن و سوزد

از سوزیدن و رسد از رسیدن و پرهیزد از پرهیزیدن و پناهد از

پناهیدن و غارتد از غارتیدن و غیران و بیند از دیدن و گزیند از

گزیدن و چیند از چیدن و آفرینند از آفریدن شاذ اند که در بعضی یا

داشته نون زیاده کردند و دال مهمله را با بای موحده بدل نمودند

الحال یک صرف صغیر و کبیر یک مصدر لازم و دیگر متعدی بطریق

نمونه مبین میسازم تا تصاریف مصادر دیگر بدین نمط آسان شود

	صرف صغیر مصدر لازم	

پرداختن پرداخت پرداخته است پرداخته بود می پرداخت پرداخته باشد

پرداختی پردازد می پردازد خواهد پرداخت بپرداز مپرداز پردازنده

	صرف صغیر مصدر متعدی	

نمودن نمود نموده شد نموده است نموده شده است نموده بود نموده شده بود

می نمود نموده میشد نموده باشد نموده شده باشد نمودی نموده شدی نماید
نموده شود می نماید نموده میشود خواهد نمود نموده خواهد شد بنما نموده شو
منما نموده مشو نماینده نموده

صرف کبیر مصدر لازم

پرداختن پرداخت پرداختند پرداختی پرداختید پرداختم پرداختیم
پرداخته است پرداخته اند پرداخته پرداخته اید پرداخته ام پرداخته ایم
پرداخته بود پرداخته بودند پرداخته بودی پرداخته بودید پرداخته بودم پرداخته بودیم
می پرداخت می پرداختند می پرداختی می پرداختید می پرداختم می پرداختیم
پرداخته باشد پرداخته باشند پرداخته باشی پرداخته باشید پرداخته باشم پرداخته باشیم
پرداختی پرداختندی پرداختی پردازد پردازند پردازی پردازید پردازم
پردازیم می پردازد می پردازند می پردازی می پردازید می پردازم می پردازیم
خواهد پرداخت خواهند پرداخت خواهی پرداخت خواهید پرداخت خواهم پرداخت خواهیم پرداخت
بپردازد بپردازند بپردازی بپردازید بپردازم بپردازیم
نپردازد نپردازند نپردازی نپردازید نپردازم نپردازیم
می پرداخته باشد می پرداخته باشند می پرداخته باشی

می پرداخته باشید می پرداخته باشم می پرداخته باشیم پردازنده پردازندگان

صرف کبیر مصدر متعدی

نمودن نمود نمودند نمودی نمودید نمودم نمودیم + نموده شد نموده شدند

نموده شدی نموده شدید نموده شدم نموده شدیم + نموده است نموده اند

نمودهٔ نموده اید نموده ام نموده ایم + نموده شده است نموده شده اند نموده شده

نموده شده اید نموده شده ام نموده شده ایم + نموده بود نموده بودند نموده

بودی نموده بودید نموده بودم نموده بودیم + نموده شده بود نموده شده بودند

نموده شده بودی نموده شده بودید نموده شده بودم نموده شده بودیم

می نمود می نمودند می نمودی می نمودید می نمودم می نمودیم + نموده میشد

نموده میشدند نموده میشدی نموده میشدید نموده میشدم نموده میشدیم نموده باشد

نموده باشند نموده باشی نموده باشید نموده باشم نموده باشیم + نموده شده باشد

نموده شده باشند نموده شده باشی نموده شده باشید نموده شده باشم

نموده شده باشیم + نمودے نمودندے نمودے + نموده شدے نموده شدندے

نموده شدندے نماید نمایند نمائی نمائید نمایم نمائیم + نموده شود نموده شوند

نموده شوی نموده شوید نموده شوم نموده شویم + می نماید می نمایند می نمائی

۹۷.

می نمایید می نمایم می نماییم + نموده میشود نموده میشوند نموده میشوی نموده میشوید نموده میشوم نموده میشویم + خواهد نمود خواهند نمود خواهی نمود خواهید نمود خواهم نمود خواهیم نمود + نموده خواهد شد نموده خواهند شد نموده خواهی شد نموده خواهید شد نموده خواهم شد نموده خواهیم شد + نماید بنماید بنمایند بنمائید بنمایم بنمائیم + نموده شود نموده شوند نموده شوی نموده شوید نموده شوم نموده شویم + نماید نمایند نمائی نمائید نمایم نماییم + نموده شود نموده شوند نموده شوی نموده شوید نموده شوم نموده شویم + می نموده باشد می نموده باشند می نموده باشی می نموده باشید می نموده باشم می نموده باشیم + نماینده نمایندگان + نموده نمودگان **قاعده** فرق مابین ماضی و مضارع در مثل آورد و آورد و بود و بود و خورد و خورد و ماند و ماند و خواند و خواند و غیر آن آنست که همیشه ماقبل آخر مضارع که دال ساکن است مفتوح و ماقبل آخر ماضی که تای فوقانی موقوف یا دال مهمله موقوف است ساکن میباشد مگر جائیکه سکون متعذر بود آنجا بتغیر و تبدیل تفرق میسازند چنانکه آمد و ستد و زد که ماقبل این هر سه صیغه ماضی نیز مفتوح است اما تعذر سکون در زد ازان جهت است که زد کلمه ثنائی یعنی دو حرفیست اگر زا را ساکن نمایند ابتدا بسکون لازم آید

98

و آن محال ست زیرا که تلفظ بساکن ممکن نیست بنابرین در مضارعش نون
را زیاده کردند از بهر دفع التباس و اما سکون دال در آمد اگرچه متعذر نیست چه
تلفظ درینجا ممکن ست لیکن تقبیح و غیر فصیح بود لهذا میم در مضارع بیای تحتانی
مبدل شد و در ستد که ماضی مطلق ستدن ست بمعنی گرفتن اگر تا را
ساکن کنند دال از تلفظ بیفتد و بجز این صیغه ماضی صیغه مضارع وغیره
ازو مشتق و مستعمل نشده ازین جهت تغیری در آن راه نیافته برحال خود
ماند و در میان ساکن و موقوف از روی لغت هیچ تفاوتی نیست مترادف
اند از قبیل مختلف اللفظ و متحد المعنی چنانچه در آخر فصل اول ورده شد
لیکن در اصطلاح موقوف را بعد ساکن و ساکن را بعد متحرک قرار داده اطلاق
می نمایند چنانکه در لفظ زید و مانند آن یا را ساکن و دال را موقوف
میگویند قاعده در مضارع و متعلق مضارع آوردن الفای واو و
اسقاط آن هردو جائز ست چون آورد و آرد و می آورد و سے آرد
قاعده هرگاه که حرف بای موحده یا نون نفی و یا میم نهی بر صیغه که
مصدر به همزه ممدوده یا مقصوره باشد بیاید همزه را بیا بدل سازند و الف
را باقی دارند چون بیامد و بیارد و نیامد و نیارد و میا و میار و بیفتد و نیفتد و میفت

99

ونفگیند ونیفگند ونیفگن وگاهی همزه مقصوره را حذف کنند چون نگفن
ونفگند ونفگن **قاعده** بدانند که بعضی مصادر معنی لازمی ومتعدی هر
دارند چون تاختن دوڑنا دوڑانا وآمیختن ملنا ملانا برای مصداق
معنی اشعار بزرگان واستادان تمثیلاً در تحت قلم آمد مثال لازمی ومتعدی
لا احد رباعی ما پست وبلند روزگاران دیدیم ٭ ما فصل خزان ونوبهاران
دیدیم ٭ در راه طلب دو اسپه می باید تاخت ٭ ما تاختن شاه سواران
دیدیم ٭ مثال متعدی شیخ سعدی شیرازی علیه الرحمه فرماید شعر
هر جای مرکب توان تاختن ٭ که جاها سپر باید انداختن ٭ ومثال لازمی
مولانا نظامی گنجوی علیه الرحمه فرماید شعر بدم در آمیز گرم دمی ٭ که
با آدمی خو گرست آدمی ٭ ومثال متعدی هم او راست شعر خاک تو آن روز
که می بیختند ٭ از پی معجون دل آمیختند ٭ **قاعده** اگر بر ماضی افزاید وشاید
وتواند واقع شود در اکثر جا افاده معنی مصدری دهد ولفظ خواهد وبعضی
جا بحسب قرینه چون باید داد وشاید داد وتواند داد وخواهد داد وگاه
ماضی معنی مصدر وحاصل بالمصدر مفید گردد چون کرد بمعنی کردن وگرد
وگفت بمعنی گفتن وگفتار شیخ سعدی شیرازی علیه الرحمه فرماید بیت

گفتِ عالم بگوش جان بشنو ٭ ور نماند بگفتنش کردار ٭ ای گفتارِ عالم بگوش
جان بشنو قاعده اماله عبارت از انست که فتح ماقبل الف را بکسره
والف را بیای مجهول بدل کنند جهت وزن شعر چون کتاب و کتیب
وحساب و حسیب و رکاب و رکیب شیخ سعدیؒ فرماید ابیات نه هر
جا که بینی خطِ دلفریب ٭ توانی طمع کردنش در کتیب ٭ بقدرت نگهدار
بالا و شیب ٭ خداوندِ دیوانِ روز حسیب ٭ زهی ملک دوران که سر
در نشیب ٭ پدر رفت و پای پسر در رکیب ٭ قاعده دانستن اضافت
نیز از جملهٔ ضروریات و لوازم فارسیست که بدون آن کلام مربوط و مستحسن
نمی شود و آن بر سه نوعست یکی اضافت بیانیه که مضاف الیه بیان
مضاف واقع شود چون میل زید و اسپ عمرو کسرهٔ مضاف را کسرهٔ اضافت
خوانند دوم اضافت اتصافیه که مضاف الیه صفت مضاف واقع گردد
چنانکه آدم قابل و مردم دانا و کسرهٔ موصوف را کسرهٔ اتصافی نامند سوم
اضافت تشبیهیه که مضاف تشبیه مضاف الیه واقع بود مثل علم و کوه
حلم یعنی علم مانند دریا و حلم بسان کوهست و کسرهٔ مشبه به را کسرهٔ تشبیهی
گویند و درین هر سه نوع آخر جزو اول را کسره واجب و لازمست ٭

اول و جزو ثانی را در قسم اول مضاف و مضاف الیه و در قسم دوم موصوف و صفت و در قسم سوم مشبه و مشبه تعبیر مینمایند و گاهی قلب میسازند یعنی اول را آخر و آخر را باول می برند و این را ترکیب مقلوبی نام دارند در صورت آخر هر دو بحال خود میباشد ای موقوف می بود چنانچه جهان شاه و فربه اسپ که در اصل شاهِ جهان و اسپِ فربه بود قاعده لف و نشر عبارت از انست که چند اشیا را بطریق اجمال بهم جمع کنند بعد از ان هر یک شی را تفصیل سازند اگر تفصیل مطابق اجمال باشد مرتب گویند ورنه غیر مرتب خوانند فردوسی طوسی گوید نظم بروز نبرد آن یل ارجمند بشمشیر و خنجر بگرز و کمند ٭ برید و درید و شکست و ببست ٭ یلان را سر و سینه و پا و دست ٭ یعنی آن یل ارجمند که مراد از محمود شاه ممدوح اوست باستعانت شمشیر و خنجر و گرز و کمند یلان را سر و سینه و پا و دست برید و درید و شکست و ببست و مثال غیر مرتب لاحد شعر افروختن و سوختن و جامه دریدن پروانه ز من شمع ز من گل ز من آموخت ٭ تنبیه معلوم نمایند که هشت حروف مخصوص بزبان عربیست و در فارسی نیایند مگر بخوف التباس کلمه بکلمهٔ دیگر چون صد بصاد مهمله معنیش عدد معروفست که بهندی سو

گویند و سد بسین مهمله بمعنیش حدست اگر صد را بسین مهمله نویسد التباس بسد می آید همچنان دیگر الفاظ و آن هشت حروف اینست شرف الدین علی گوید

قطعه هشت حرفست آنکه اندر پارسی ناید همی ٭ تا نیاموزی نباشی اندرین معنی معاف ٭ بشنو از من تا کدامست آن حروف و یاد گیر ٭ ثا و حا و صاد و ضاد و طا و ظا و عین و قاف ٭ و چهار حرف مخصوص بزبان پارسیست

بعربی نیاید الا ببدل چنانکه لگام را لجام و چین را صین میخوانند کما وَقَعَ فِی الْحَدِیْثِ الصَّحِیْحِ اَنَّهٗ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ اُطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ کَانَ بِالصِّیْنِ ٥ یعنی طلب کنید علم را اگرچه باشد در چین و آن چهار حرف اینست لاحد نظم حرف مخصوص پارسی شد چار ٭ پی و چی و ژی و گاف ای مختار ٭ در کلام عرب بغیر بدل ٭ نشود هیچ گاه مستعمل ٭ سوای این قواعد مرقومه قواعد و ضوابط در کتب بسیارست کسیکه همت رفیع و قوت منیع دارد باید که در آنها جمع نماید اما جهت مبتدیان و متعلمان اینقدر اهم و لازم بود لهذا این کمترین بے مقدار تحریرش بپرداخت الکنون بقسم ثالث آغاز می نماید بجوده تعالی و منه

فصل ثالث در مختلف اللفظ و مختلف المعنی

باب الالف

اسم نام	اسامی نامہا	امروز آج کا دن	امشب آج کی رات	امسال آج کا برس	ابریق چھاگل	ارنب خرگوش	آشیانہ گھونسلا	اخیل نام پرندہ
ارزانی سستا	ارزن نام غلہ	آرد آٹا	آردگر آٹے والا	آتش گیر چمٹا	اسفاناخ پالک بھاجی	امرود جام	آہک چونہ	استفراغ قی
اِذخار ذخیرہ کرنا	اِرب حاجت	اُب جمع	اہتمام غمخواری	اصطکاک آواز در	آمادہ تیار	اندود مڑھا ہوا	اخذ لینا	امارت حکومت
اِخبار خبر دینا	آدینہ جمعہ	آرابچی گاڑیبان	استعفا نوکری چھوڑنا	استر خچر	افادہ فائدہ دینا	اسقاط گرانا	اثبات ثابت کرنا	اطفا بجھانا
اغماز آنکھ چرانا	اُبوّت باپ ہونا	امرد بیریش	انحطاط اوتار	استدلال دلیل چاہنا	آشوب فتنہ	اُخوّت بھائی ہونا	آغوش گود	آمین قبول کر
آہار نشاستہ	ایالت سیاست	ابرص کوڑھی	ابطال باطل کرنا	اِبدال بدل کرنا	اَبدال اولیا کی اسم	ابعاد ثلٰثہ عرض و طول و عمق	اتکا تکیہ کرنا	اِتلاف ہلاک کرنا
اثمد سنگ سرمہ	اَجوف پھوکل	امومت ماں ہونا	اجماع اتفاق کرنا	اجلاف کمینگان	اجنحہ بازوان	اَجوبہ جوابان	اُجورہ مزدوری	احداث نو پیدا کرنا
احفاد اولاد	احرار آزادگان	اختان دامادان	اعیانی برادر حقیقی	علاتی برادر پدری	اخیافی برادر مادری	ادرار پیا پی پیشاب کرنا	ادعیہ دعائیں	ارباب صاحبان

اِرث میراث	ارابہ گاڑی	ازل زمان بے ابتدا	استدعا چاہنا	استغفار مغفرت چاہنا	استیفا حق تمام لینا	استثنا نکالنا ایک چیز کا مجموعہ سے	اتصاف موصوف ہونا	استجابت قبول کرنا
استدراج ظاہر ہونا خلاف عادت کافر سے	استعداد آمادگی	استنکاف ننگ کرنا	استیناف از سر نو شروع کرنا	اسراف خرچ بیجا	استخفاف سزاوار ہونا	اسہال ٹٹی ہونا پیٹ کا	اسعاف حاجت روا کرنا	اساتذہ استادان
استعارہ عاریت چاہنا	اصطبل طویلہ اسپان	اضلال گمراہ کرنا	اطالت دراز کرنا	اطناب درازی سخن	اِعیا عاجز ہونا	اعراب حرکات حروف	اعداد آمادہ کرنا	اعتداد گنتا
اعتقاد یقین جاننا	اعزاز عزت دینا	اعجاز عاجز کرنا	اعتراض حائل ہونا	اغوا بہکانا	اعراف جائے درمیان دوزخ و بہشت	اعتزال کنارہ ہونا	اغماض چشم پوشی کرنا	اغلام فعل بد
افاضت فیض پہنچانا	استفاضہ فیض لینا	اقتصار کوتاہ کرنا	اسیر قیدی	اساریٰ قیدیان	اکدش دورگا	التیام زخم اچھا ہونا	امعان تیزی نظر	

باب الباء العربیۃ والفارسیۃ

بیضہ انڈا	بوتیمار بگلا	بوم الّو	بقال بنیا	بیطار سالوتری	باقلہ بلر	بنوماش مونگ	بنوت بیٹا ہونا	بیدانجیر ارنڈی
بادنجان بینگن	بصل پیاز	بوفراز بوچار	برکہ حوض	برگ ریز پت جھڑ	بوّاب دربان	بزاز جامہ فروش	بادیان سونف	بلادر بھلانوا
بسباسہ جوتری	برگ تنبول پان	بادفر پھرکی	بشرہ جلد آدمی	بطیخ خربزہ	باد شرط ہوا موافق	بحل معاف	پازن سیخ	بخر گندہ دہن
بدرقہ رہبر	بردی سوم جنگلی	بذلہ سخن خوش	بریّت خلق	برایا خلائق	بقعہ جائے	برکت زیادہ ہونا	بساط فرش	بطانہ آستر

بغل بھہر	بکاول داروغہ مطبخ	بلاق نتھ	بیدق پیادہ شطرنج	بروت سردی	بنج بھنگ	پرویز پرسونکا دن	پریدوش پرسونکی رات	پاس پہر
[illegible] دوپہر	نیم پاس آدم پہر	پنجال ہمیشہ	پاچک اوپلے	پائی برنجن پایل	پیسہ چتکبرا	پاییز خزان	پایمال خراب	پالہنگ باگڈور
			پلاس ٹاٹ	پالارک جوہر تیغ	پٹو ٹو			

باب التاء الفوقانیہ

تسمیہ خوانی بسم اللہ خوانی	تریاق زہرمہرہ	تیہو لوا	ترب مولی	تمرہندی املی	تخییل خیال کرنا	تصادم دھکا کھانا	تفدان اوگالدان	تذرو تتری
تازی عربی	تہیہ تیاری	تبرا بیزاری	تبختر نازسے چلنا	تبحر بہت علم ہونا	تبرع احسان کرنا	تبرک مبارک پکڑنا	تتن تنباکو	تبرخون لکڑی سرخ
تجبر گردن کشی	تحرک ہلنا	تخلف خلاف کرنا	تخالف مخالفت کرنا	تاویل پھیرنا	تدرج آہستگی	تدمیر ہلاک کرنا	تدریس سبق دینا	ترہیب ڈرانا
ترتیب رکھنا ہر چیز کو اپنی جگہ	تہذیب اصلاح	تفاح سیب	تگاپو بہت دوڑنا	تکہ ازار بند	تلخیص خلاصہ کرنا	تلبیہ لبیک کہنا	ترفہ دولتمندی	تملک مالک ہونا
تملیک مالک کرنا	تمول مالدار ہونا	تمکن جای پکڑنا	تنفید جاری کرنا	تنبیہ آگاہ کرنا	تنقیہ پاک کرنا	تصفیہ صاف کرنا	توغل بہت مشغول کرنا	توکیل وکیل کرنا
توہم وہم میں ڈالنا	توقان [illegible]	تیول جاگیر	تطویل دراز کرنا	تطفیہ بجھانا	تعدیل برابر کرنا	تعصب حمایت کرنا	تعب رنج	تعضب تیز زبانی

تعزیت ماتم پرسی	تہنیت مبارکبادی	تعنت عیب جوئی	تعداد گنتی	تعسف بیراہ جانا	تعفف پرہیزگاری	تعرف پہچان	تعمق غور کرنا	تعمیل عمل دینا
تعمیم عام کرنا	تعیین معین کرنا	تعمیہ معما کہنا	تطبیق مطابقت دینا	تفصی خلاصی پانا	تقلیب پھیرنا	تکریر مکرر کرنا	تقبیل بوسہ لینا	تقبل قبول کرنا

باب الثاء المثلثة

ثقہ معتبر	ثبات قرار	ثلج برف	ثفر دمچی	ثلث تیسرا حصہ	ثمد آب اندک	مثمر میوہ دار	ثمن آٹھواں حصہ	ثمانین اسی
	ثمانیہ آٹھ	ثمین گراں قیمت	ثوران جوش	ثنایا دندان پیشین	ثنائی دوحرفی	ثکلی زنیکہ فرزند او مردہ باشد	ثو	

باب الجیم العربیۃ و الفارسیۃ

جلوت ظاہر	جرعہ گھونٹ	جنین بچہ شکم	جرس گھنٹہ	جوال گولی	جوزبویہ جائفل	جریدہ دفتر	جرائد جمع	جُل جھول
جیفہ مردار	جم غفیر جماعت کثیر	جریان جاری ہونا	جنب بے غسل	جنازہ تابوت مردہ	جورب پائتابہ	جودت خوبی ہر چیز	جوارح اعضا	جونہ عطردان
جہر پکار کر پڑھنا	چاؤش نقیب لشکر	چارطاق راوٹی	چیرہ غالب	چشمک زدن آنکھ مارنا	چق چلون	چمین کمڈی	چلپاسہ سپلک	چیستان پہیلی

باب الحاء المہملہ

حباب بلبلہ	حمام کبوتر	حانوط دکان	حماض چوکا	حنا مہندی	حمی بخار	حنوط عبیر	حکاک جوہر تراش	حاجز منع کرنے والا
حلت حلال ہونا	حامی برہنہ پا	حرمت حرام ہونا	حراقت سوزش	حلیب دودھ تازہ	حرفہ پیشہ	حرمان بے نصیب	حربہ ہتھیار	حجلہ چھپر کھٹ
حسب موافق	حصیر بوریا	حرارت گرمی	حنظلہ درچک	حلاوت شیرینی	حیز کرانہ ہر چیز	حقبہ مدت ہشتاد سال	حل عقد کھولنا باندھنا	حمال باربردار
		حمیم آب گرم	حمیت غیرت	حیلولہ حائل ہونا	حی زندہ	حوصلہ معدۂ مرغ		

باب الخاء المعجمة

خرطوم سونڈ	خرموش گھونس	خرمن کھلا	خوشہ بھٹا	خراطین کیچوا	خردل رائی	خرم گولی	خیابان کیاری	خریف خزان
خیاط درزی	خلخال پازیب	خل سرکہ	خرمہرہ کوڑی	خاور مشرق	خافقین مشرق و مغرب	خازن خزانچی	خشن کھردرا	خلوت تنہائی
خسوف چاند گہن	خرامان خوش رفتار	خسف دھنسنا زمین میں	خسک گوکھرو	خضرا سبزہ	خضاب وسمہ	خطہ[1] پارۂ زمین	خطمی گل خیرو	خفاش شپر
خف موزہ	خفقان چلتہ	خلود ہمیشگی	خمول[2] گمنامی	خال تل	خنبک تالی	خنثی شخصیکہ علامات مرد و زن ہر دو دارد	خرق عادت کرامات	خمیس پنجشنبہ

باب الدال المهملة

[1] خطہ بالکسر زمینی کہ برو خطی کشند پارۂ زمین و دروغ و شہر کلان را گویند ۱۲ از صراح و منتخب و لطائف و مدار و کشف

[2] خمول بالضمتین گمنام بودن و گمنامی ۱۲ از منتخب و صراح و کنز و کشف

دیروز روز گذشتہ	دیشب شب گذشتہ	دوش ایضاً	دشتہ آس گھوٹا چکی کا	داور حاکم	دلو ڈول	دوده کاجل	دام جال	دراج تیتر
دائن قرض دہندہ	دار الضرب ٹکسال	دیوباد طوفان	دبستان مکتب	درد تلچھٹ	دیوک دیمک	دار الشفا شفاخانہ	دار الصفا خانہ کعبہ	دار الحرب ملک کفار
دبا کدو	درکہ طبقۂ دوزخ	درکات جمع	دست افراز آلۂ کار	دشنہ خنجر	دیانت دینداری	دراک ملنا بذنگا	دلدل مرکب حضرت علی	دمار ہلاکی
دولاب چرخ آب	دوبیت دو صد	دہن روغن	دیلاخ مسکن دیوان	دیریاز زبان دراز	دست برد غلبہ	دثر [illegible]		

باب الذال المعجمہ

ذیل دامن	ذریت اولاد	ذروه بلندی	ذمت ضمان	ذمی کافر مطیع الاسلام	ذی بال صاحب شان	ذاہل غافل	ذبیح مذبوح	ذبول لاغری
ذخر ذخیرہ	ذخائر جمع	ذرق بیخال	ذعاف زہر قاتل	ذلاقت تیز زبانی	ذلیق تیز زبان	ذو الالباب صاحب عقل	ذو الفقار تیغ حضرت علی	ذو القرنین لقب سکندر
	ذو النورین لقب حضرت عثمان	ذو المنن صاحب احسانہا	ذو فنون صاحب ہنرہا	ذہلت غفلت	ذب گاو کوہی	ذبالہ فتیلہ	ذبال جمع	

باب الراء المہملہ

راقی افسون گر	راسو نیول	رتبہ کھرپی	رایگان مفت	رائحہ بو	راحلہ سواری	رفعت بلندی	راشی رشوت دہندہ	مرتشی رشوت گیرندہ

رز درخت انگور	رمان انار	رقیہ منتر	روئین بھرس	رویا خواب دیکھنا	راکد آب استادہ	راکب سوار	راجل پیادہ	رطل پیمانۂ نیم انار
رتق و فتق باندھنا کھولنا	رجف زلزلہ	رجم سنگسار کرنا	رجحان زیادتی	رجعت القہقری پیچھے پاؤں پلٹنا	رخام سنگ مرمر	رقبہ گردن	ربقہ رسی	ردیف دو سوار بر یک اسپ
رعاف خون بینی	ربیع بہار	رطوبت تری	رفض چھوڑنا	رہن گرو	رائق آب جاری	رابطہ علاقہ	رابیہ زمین بلند	رامی تیرانداز
رباء سود	رباب نام ساز	ربع چہارم حصہ	رزمہ بقچۂ جامہ	رسام نقاش	رشد راہ راست پانا	رشف چوسنا	رضاع شیرخوارگی	رغم برعکس
	رفاقت ہمراہی	رماک مادیان	راہن گرو دہندہ	رہاق ابتدائے بلوغ	رہبانیت زہد ترسایان	ریب المنون حوادث روزگار	۴ ۴	

باب الزاء العربیۃ والفارسیۃ

زاد توشہ	زرد چوب ہلدی	زنجبیل سونٹھ	زرنیخ ہڑتال	زنبور مکھی شہد	زاجر منع کنندہ	زئیر آواز شیر	زاغول نام سلاح	زادبوم وطن
زبیب مویز	زبان بند تعویذ	زبرج زینت	زبد کف	زبرجد زمرد	زبان گیر جاسوس	زبان فروش بسیارگوی	زبل سرگین	زبانیان دربانان دوزخ
زبانیہ •	زباہ پشتہائے بلند ریگ	زحام ازدحام	زخار پر آب	زخرف آرایش	زخارف جمع	زرقا زن کبود چشم	زرسرخ اشرفی	زرسفید روپیہ
زرنباد نرکچور	زراف اشتر گاو	زرافہ ایضاً	زرجعفری زرخالص	زرمغربی ایضاً	زقوم سہنڈ	زلال آب صاف و شیرین	زی اندازہ	ژاژخا بیہودہ گو

ژولیده	ژیان	ژفک	زندباف	زندلاف
پریشان	خشمناک	چرک چشم	بلبل و قمری و غیره	ایضاً

باب السین المہملہ

ساربان	سِباق	سبحہ	ستام	سحق	سر	سفرہ	سلاح	سلخ
شتربان	سبقت کرنا	تسبیح	زیور اسپ	گھسنا	آہستہ پڑھنا	دسترخوان	ہتھیار	چاندرات
سلاخ	سلحشور	سلک	سلوک	سلسلہ	سلاسل	سلسال	سلہ	سمی
پوست کن	بسیار سپاہ حدر	رشتۂ مروارید	راہ جانا	زنجیر	جمع	آب شیرین	پٹاری	ہمنام
سمسار	سم الخیاط	سَم	سُم	سنگلاخ	سنام	سوق	سُوق	سویق
دلال	سوراخ سوزن	زہر	ناخن اسپ	زمین سخت	کوہان شتر	چلانا	بازار	ستو
سوقی	سیاست	سیاحت	سیلی	سنگپا	سرشیر	سنجہ	سمندر	سبو
آدم بازاری	تنبیہ کرنا	سیر کرنا	دھول	جھانوان	ملائی	بانٹ	کرم آتش	گھڑا
سبوچہ	سیماہنگ	سفرجل	سحر	سبد	سوار	سُرفہ	سرہنگ	سخین
ٹھلیا	کریلا	بہی	جادو	ٹوکرا	کنگن	کھانسی	چوبدار	گرم پانی
سوگ	سنبلہ	سلف	سلیم	سمور	سم الفار	سمت الراس	سوغ	سواد اعظم
ماتم	بھٹہ	پیشینگان	صاحب سلامت	نام جانور	زہر	جانب سر	جواز	شہر کلاں
			سہاد	سہر	سیاف			
			بیخوابی	بیداری	شمشیر زن			

باب الشین المنقوطہ

شگون فال	شبه پوت	شغال کولا	شپشه کھمن	شارک مینا	شالی دھان	شاھین ڈنڈی ترازو	شعیر جو	شاملخ سالزان
شِبت سُویا	شیون نالۂ ماتم	شقایق لالہ	شاخل نوتر	شماتت ھنسی دشمن	شناور تیرنا	شاھین بھری	شانہ کنگھی	شتیت پراگندہ
شتّی جمع	شرفہ کنگرہ	شغل کار	شفق سرخی شام	شفعہ ہمسایگی	شق شگاف	شوربہ آب شور	شاذ نادر	شذوذ جمع
شاخص حیران	شلغ دستار	شبکہ جال	شطر نصف	شعب شگاف	شعاب جمع	شقدار عامل	شقیقہ دردِ نیم سر	شکرخند تبسم
	شکم بندہ بسیار خوار	شلوار ازاروبند	شوشہ تودۂ ہر چیز	شنا تیرنا	شوا بریان	" "	" "	

باب الصاد المهملة

صوم روزه	صیام جمع	صائم روزه دار	صدف سیپی	صعفر بیضۂ ماہی	صیرفی صراف	صبر ایلوا	صداع دردسر	صرع آزار مرگی
صفیر آواز بلبل	صباغ رنگریز	صحو ہوشیاری	صحاف جلدگر	صریر آواز قلم	صلۂ رحم پاسداری قرابت	صمغ گوند	صخریہ سنگستان	صرف خالص
صندمگ گیندہ	صفرت زردی	صفوة خلاصہ	صک قبالہ	صمدیت بے نیازی	صمد بے نیاز	صنعت رقم	صوف پشم	صوفی پشمینہ پوش
صبّار بسیار صبر کنندہ	صبور ایضاً	صعقہ بیہوشی	صعوہ ممولا	صِغر کوچکی	صغرسن خردسالی	صفصف زمین ہموار	صفوان سنگ ہموار	صفقہ بیع

صقر	صکاک	صلیل	صمیم	صنعت	صناعت	صانع	صنادید	صنوف
جانور شکاری	قبالہ نویس	آواز آہن	خالص	کاریگری	ایضاً	کاریگر	سرداران	جمع صنعت
	صنادیق	صنان	صنوان	صندلی	صروف	صہیل	صیرورت	
	جمع صندوق	گندہ بغل	برادر حقیقی	چوکی	حوادث زمانہ	آواز اسپ	پھرنا ہونا	

باب الضاد المعجمہ

ضجیع	ضخامت	ضد	ضرورت	ضعف	ضُعف	ضیف	ضیوف	ضاجر
ہمخوابہ	فربہی	خلاف	حاجت	بیہوشی	ناتوانی	مہمان	جمع	دل تنگ
ضال	ضالین	ضابطہ	ضوابط	ضجرت	ضحل	ضرع	ضمن	ضمان
گمراہ کنندہ	جمع	قاعدہ	جمع	تنگدلی	آب اندک	پستان گاؤ وغیرہ	اندرون	پذیرفتنی
ضلع	ضماد	ضربہ	ضمیران	ضیق النفس	ضربان	ضریک	ضرب الفتح	ضرارت
استخوان پہلو	لیپ	پالسہ	نام گل	دما	طپش دل	توپ	شادیانہ	نابینائی
	ضحوت	ضباح	ضحکہ	ضحوکہ	ضروب			
	چاشت	آواز روباہ	مسخرہ	ایضاً	انواع			

باب الطاء المہملہ

طائر	طیور	طاؤس	طباخ	طبخ	طراز	طرفۃ العین	طالح	طامح
پرندہ	جمع	مور	باورچی	پکانا	نقش	پلک مارنا	بدکار	سرکش
طلح	طلق	طلاقت	طناب	طعم	طبال	طبرخون	طغیان	طل
بدمست	ابرک	تیز زبانی	ڈوری	مزہ	نقارچی	چوب سرخ	حد سے گذرنا	شبنم

طنین	طیران	طاس	طاعون	طاقچی	طبلک	طبلدار	طبّاع	طبلہ
آواز مگس	اوڑنا	طشت	نام مرض	چیت	نقارۂ خورد	مرغچی	صاحب طبیعت	ڈبہ
طرفدار	طرفہ	طمث	طراق	طربال	طفیف	طمطراق	طوف	طواف
بادشاہ کلان	چیز نو	حیض حیض	آواز تازیانہ	منارۂ بلند	ناتمام	کر و فر	پھرنا	ایضاً
طوعاً و کرھاً	طوق	طوی	طیب الادا	طی	طری	طراحی	طغرا	طفولیت
چارونا چار	حلقہ	نام جنگل	خوش آواز	نام قبیلہ	تازہ	نقاشی	نام خط	کودکی
	طود	طور	طول امل	طیبہ				
	کوہ کلان	نام کوہ	حرص دنیا	نام مدینۂ منورہ				

باب الظاء المعجمة

ظلہ	ظعینہ	ظلف	ظہر	ظہارہ	ظاہر	ظلیل	ظلات	ظلیت
سایبان	منکوحہ	سم شگافتہ	وقت زوال	ابرۂ قبا	میدان عقب شہر	سایہ دار	نام جای	سایہ ہونا
			ظل متین	ظل اللہ				
			کنایہ از شب	کنایہ از بادشاہ				

باب العین المہملة

عجین	عار	علوق	عاج	عدس	عروس	عزب	عوائق	عاہت
خمیر	ننگ	نطفہ	ہاتھی دانت	مسور	دلھن	مرد بی زن	موانع	آفت
[illegible]	عبور	عتق	عذب	عذوبت	عریکہ	عزل و نصب	عز	عطب
جمع	گذرنا	آزادی	آب شیرین	شیرینی	طبیعت	تغیر و بحالی	عزت	ہلاکی

عفعف	عفیفہ	عدم	عقبہ	عقور	علی الرغم	علاوہ	علم لدنی	عفو
آواز سگ	زن پارسا	نابودی	راہ دشوار	سگ گزندہ	برخلاف	بار بار	علم خداداد	معاف کرنا
عمان	عنب	عنین	عیادت	عمامہ	عمائم	عابث	عارج	عالم برزخ
نام شہر	انگور	نامرد	بیمار پرسی	دستار	جمع	بازی کنندہ	بالا آئندہ	مقام ارواح
عبوست	عبہر	عبقری	عترت	عتاد	عتید	عثرت	عثرات	عثر
ترش روئی	نرگس	چیز نفیس	فرزندان	تیاری سفر	مہیا	لغزش	جمع	گرنا
عجل	عجہ سلہ	عداد	عریش	عرصہ	عرصات	عشر عشیر	عشر	عشاق
گوسالہ	خاگینہ بیضہ	گنتی	کلبہ	میدان	جمع	حصہ دہم از دہم	دسواں حصہ	عاشق
عشیرہ	عصفر	عقوہ	عقول عشرہ	عمٰا	عمیا	عمید	عمداً	عوارہ
خویشان	کسنبہ	صحن	دہ فرشتگان	نابینائی	زن نابینا	پیشوائے قوم	قصداً	بزدل
عیر	عین الحیوٰۃ	عیلہ	عیبہ	عین اللہ	عین المصطفیٰ	[illegible]	[illegible]	[illegible]
قافلہ	چشمۂ آب حیات	درویشی	جامہ دانی	حفظ خدا	نام چشمہ مدینہ منورہ		[illegible]	[illegible]

باب الغین المعجمہ

غازی	غزات	غواص	غاشیہ	غسک	غلہ افشان	غرفہ	غبی	غدر
کافر کش	جمع	غوطہ زن	زین پوش	کہتل	سوپ	دریچہ	کند ذہن	بیوفائی
غشی	غالیہ	غازہ	غثیان	غدار	غرس	غرم	غرہ	غژم
بیہوشی	خوشبوئے	گلگونہ	جی متلانا	بہت بیوفا	جھاڑ لگانا	تاوان	پہلی	دانۂ انگور
غالی	غلا	غنہ	غوث	غوص	غیاث	غیور	غابر	غائلہ
گران قیمت	گران	آواز بینی	فریاد رس	غوطہ مارنا	فریاد رسی	بسیار غیرت کنندہ	فعل مستقبل	آفت

غزب دلو کلان	غراره گوسفند	غمز سخن چینی	غمص چرک چشم	غنجار گلگونه	غنائم جمع غنیمت	غائله آفت	غوائل جمع	غد روز آینده
			[illegible]	غواشی زین پوشها	غیبوبت غائب ہونا			

باب الفاء

فله بیہوسی	فتراک شکاربند	فائق بہتر	فاخره چیز گرانمایه	فتوت جوانمردی	فتک چٹکی	فوز فیروزی	فردا روز آینده	پس فردا پرسوں کا دن
فاس تبر	فتور سستی	فتوی حکم شرع	فجاجت خامی	فحوی مضمون	فحاوی جمع	فدوی فدا شونده	فسوس حسرت	فریضه فرمودۂ خدا
فرائض جمع	فلسفی حکیم	فلاسفه جمع	فضول زیاده گو	فضله پس ماندۂ طعام	فلاح بہتری	فارد یگانۂ زمان	فائز رسنده	فارس سوار اسپ
فاقص نقض دہنده	فاقع چیز زرد	فاف لکنت دار	فاتق شگافنده	فاتق ایضاً	فاق سوفار تیر	فانی فنا شونده	فترت سستی	فقرات جمع
فتوق نام مرض	فتان فتنه انگیز	فتاته ریزۂ ہر چیز	فجیعت مصیبت	فجعت ایضاً	فج راه کشاده	فحمت روشنی ماه	فرفر زود زود	فرقان قرآن مجید
فرقدان نام دو ستاره	فرقدین ایضاً	فرجه شگاف	فستق پسته	فنج شمله	فصیل بچۂ شتر	فظ بدخو	فتاک حرامزاده	فقار مہرہای پشت
	فقاع بوزه	فلیف پس گلونه	فوفل سپاری	فیح جوش جہنم	فیلوله خواب آخر روز	فی سایۂ اصلی	[illegible]	

باب القاف

قرعه پانسه	قلیان حقه	قمار جوا	قدغن تاکید	قصاب قصائی	قفس پنجره	قاشق چمچه	قرنفل لونگ	قابله دائی
قاهره غالب	قشقه ٹیکا	قاش پھانک	قراقر آوازِ شکم	قرص گھیرا	قزاق ٹھگ	قساوت سنگدلی	قدیا داد	قیلوله خواب نیمروز
قبقاب کھڑاوین	قتیل مقتول	قتلی جمع	قذر پلیدی	قذِر پلید	قراح آبِ صاف	قرع کدو	قرابه شیشه	قریحه طبیعت
قرّه روشنیِ چشم	قرطه گوشواره	قراضه ریزهٔ سیم و زر	قز ابریشم	قزاگند چلتهٔ ابریشم	قسیمه نانِ خشک	قسوه سختدل	قشر پوست	قصویٰ انتها
قصب نے	قصعه کاسه	قضات قاضیان	قطاب گریبان	قطمیر پوستِ بارِیک	قطامه زنِ بیہوت	قمّه جای بلند	قلت کمی	قلقل آوازِ صراحی
قُلّه سرکوه	قلاده گردن بند	قلبه ناگر	قمقمه نامِ ظرفی	قناعت راضی شدن بانده کی چیز	قطار یک پوست گاو پر زر	قنیه[1] سرمایه	قواس کمان گر	قوارع حوادثِ زمانه
قوصره جوال خرما	قیس نام مجنون	قاب طبق طعام	قاف نام کوه	قاقم نام جانور	قاب قوسین مقدار دو کمان	قبله بوسه	قحبه زن بدکار	قبعثری شتر بزرگ
			قدعمل شتر فربه	قرام بچهٔ مادیک	قژ [illegible]			

[1] قنیه بالکسر و بالضم سرمایه ۱۲ از بحر الجواهر و غیره و منتخب

باب الکاف العربیه والفارسیه

کسوف سورج گہن	کوس نقارہ	کرّہ بچھیرا	کشنیز دھنیان	کژبرہ کوتھمیر	گَل گنجہ	کاروان قافلہ	کردار عمل	کرم شب تاب جگنو
کُنار بیر	کَنار کنارہ	کِنار گود	کوبہ موصل	گیلن یہو	کحل سرمہ	کاکا بڑا بھائی	کاریز جوئے آب	کثیف تیرہ
کدا چپان	کدی ینین	کرباس کھادی	کروبیان فرشتگان مقرب	کرم پیلہ کرم ابریشم	کفران ناشکری	کفارہ برائے گناہ	کلوخ کوب موگری	کلف چھیان
کلند کدالی	کلس قبہ	کلیم سخنگو	کلیچہ کلچہ	کوخ جھونپڑی	کون وفساد دنیا	کوکنار ڈونڈہ خشخاش	کوز کوزہ	کوکہ برادر رضاعی
کوسہ مرد بے ریش	کورمتقری اندھا مادرزاد	کہل مرد نیم عمر	کَدول ایضاً	کیال پیمانندہ	گرگدن گینڈا	گردچوب سپاری	گزر گاجر	گردباد بگولہ
گردنا لٹو	گرمابہ حمام	گوشت خوردہ سنا ہوا	گوزن بارہ سنگا	گاہ وقت	گزاف بیہودہ	گران سر متکبر	گردگان اخروٹ	گرگینہ پوستین
	گلگونہ چکہ	گنجور صاحب خزانہ	گوسالہ بچہ گاؤ	گرانی مہنگائی	گپ سخن بیہودہ			

باب اللام

لاش تن مردہ	لاشہ ایضاً	لاطائل بے فائدہ	لحاظ نگاہ رکھنا	لُحمہ بانا	لزوجت چکناوا	لحاف رضائی	لشکری سپاہی	لطمہ طمانچہ
لغت زبان ہر قوم	لف ونشر لپیٹنا کھولنا	لفیف لپیٹا ہوا	لمس مساس	لوز بادام	لَوم ملامت کرنا	لوح تختی	لت انبان پیٹ کوڑی	لوزینہ حلوا

لالا	لاریب	لیقہ	لوث	لولی	لیف	لادغ	لاأبالی	لبا
روشن	بیشک	صوف دوات	آلودگی	پکھنی	ریشہ	گزندہ	بے پروا	بیہوسی
لُبد	لبیدہ	لبنان	لثوم	لِثہ	لحن	لولوشم	لیوس	لیغ
مال بسیار	گوتی	نام کوہ	بوسہ دینا	مسوڑہ	آواز خوش	نام گل	بے غیرت	بیدل
			باب المیم					. .
مہوس	مکحل	مضغہ	ماست	موشک پران	موشک کور	ماش	مشنگ	ملح
کیمیاگر	سرمہ دانی	تکہ گوشت	چھاچھہ	گلہری	چھچھوندر	اُرد	لاکھ	نمک
محکمہ	متقراض	ممنون	معانقہ	مغفرت	مشکور	مباہیت	مائدہ	ملتوی
کچہری	قینچی	احسان مند	گلے ملنا	بخشش از گناہ	شکر کیا گیا	خوش وقتی	دسترخوان	مڑا ہوا
مترجم	متولی	متدین	متنبہ	محبس	مخلوط	مستثنیٰ	مستوفی	مادیان
ترجمان	مالک کام	دیندار	خبردار	قیدخانہ	ملا ہوا	جدا کیا گیا	تمام کیا گیا	اسپ مادہ
مرغول	مردمی	مسافت	مسمار	مسہل	مشت	مصون	معدن	معصوم
گھونگر والے بال	مروت	دوری	میخ آہنی	جلاب	گھونسا	محفوظ	کان	بے گناہ
مغیلان	منفذ	منشار	مکالمہ	مگس ران	منہل	ملوث	منام	ملت
ببول	گذرگاہ	آرہ	باہم گفتگو کرنا	چورن	چشمہ	آلودہ	خوابگاہ	مذہب
منعدم	مناجات	منغص	مناقشہ	مواسا	میعاد	مالیخولیا	ماخولیا	ما مضیٰ
معدوم	دعا	آزردہ	جھگڑا	غمخوارے	وعدہ	خلل دماغی	ایضاً	گذشت آنچہ گذشت
مامن رضا	ماجور	مافات	ماہیت	ماہر	ماء الحیات	ماء الورد	ماخذ	ماخوذ
جای امن رضا	اجر دیا گیا	آنچہ فوت شد	حقیقت	استاد کار	آب حیات	گلاب	جای گرفتن چیزے	گرفتہ شدہ

ماحضر چیزیکه حاضر بود	ماحضر ایضا	مآثر نشانها	مایوس ناامید	مأوف آفت رسیده	مالوف الفت کرده شده	مامن ماوی مهربان	مصداق لبیل ستی سخن	مارن سر بینی
ماضیه گذشته	مالایعنی آنچه مراد نباشد	مباهات افتخار کرنا	مبذر بیجا خرچ کننده	مبتدع بدعت کننده	مبطل باطل	مباهی فخر کننده	مبنی بنا کیا گیا	مبانی جمع
متکا تکیه گاه	متمنی آرزو کننده	متصدی پیشکار	متاعب رنجها	متعنت عیب گیرنده	متضاد مخالف	متکسر شکسته	متبحر کثیر العلم	متعذر دشوار
متبادر سریع الفهم	متفحص جستجو کننده	متاهل اهل دار	متلف ضائع کننده	متداوله نوبت بنوبت لیا گیا	متلاطم یکدیگر طپانچه زننده	متهاون سستی کننده	متمکن جای گیرنده	متخیله خیال کیا گیا
متناهی بنهایت رسنده	متعدی تجاوز کننده	مثنی دوباره	متشاعر ناکامل شاعر	مثوبه جزای نیکی	مجتهد اجتهاد کننده	مجدد نو کننده	مجاهد جهاد کننده	مجوف پهوکل
مجان مفت	محابا مروت	مصادره تاوان	محتسب نهی کننده	محرور گرم مزاج	محظور ممنوع	محیص خلاصی	محصن حالت حصین	محاق کاستن ماه
مجمه استره	مخلی خالی کیا گیا	مخلب چنگال مرغ شکاری	مخدره زن پرده نشین	مخدرات جمع	محیط گهیر لیا	مختوم مهر کیا گیا	مدیون قرضدار	مدرسه جای درس
مذبذب متردد	مرتکب اختیار کننده	مرئی دیده شده	مراعات نگاه رکهنا	مرکوز محکم نشانیده شده	مرتعش رعشه دار	منظر جای نظر	مناظر جمع	مربع چهار کونی
مرق شوربا	مرزبان زمیندار	مراهق قریب بلوغ	مزمار ساز	مزامیر جمع	مزاوده توشه دان	مسمی نام رکها گیا	مسالت چاهنا	مساهمت مشارکت
مساحت پیمایش	مسخ تبدیل شکل	مسلخ جای پوست کشیدن	مستعد آماده	مستفاد فائده لیا گیا	مسترشد رهنمائی طلب کننده	مستعار عاریت لیا گیا	مستعیر عاریت خواهنده	مسکر نشه آور

مستانس انست گیرنده	مستیقظ بیدار	مستغرق ڈوبا ہوا	مسک مُشک	مسام سوراخہای بدن	مستلزم لازم گیرنده	مسلّم باور رکھا گیا	مشاکلت ہمشکل ہونا	مشاع مشترک
مشبک جالی	مشام جائے قوت شامہ	مشتغل مشغول	مشاطہ زن آرایندہ عروس	مصباح چراغ	مصابیح جمع	مصحف قرآن مجید	مصاحف جمع	مخرج جای خروج
مخارج جمع	مصرع یک پٹ	مضراب آلہ نواختن سازہا	مطایا دواب	مطلق بے قید	مطعون طعنہ کیا گیا	مطمین خاطر جمع	میزان ترازو	مظنّہ جای گمان
معہذا باوجود اینہمہ	معرب اعراب دیا گیا	معاشرت باہم زندگانی کرنا	معاش دنیا	معاد آخرت	معتمد معتبر	معتاد عادت کیا گیا	معمار اوڑ	معیشت زندگانی
معایش جمع	معترف اقرار کنندہ	مغفر خود آہنی	مغربی اشرفی	مفتری تہمت کنندہ	مقتضب بریدہ شدہ	مقر جای قرار	مقشر پوست کیا گیا	مقیاس آلہ اندازہ
مقتل جای قتل	مکین صاحب مکان	ملازم نوکر	ملوین رات دن	منساء عصا	منادے ندا کرنیوالا	موکب گروہ سواران	موعود وعدہ کیا گیا	موجد پیدا کنندہ
	موازنہ ہموزن	مہیب ہیبتناک	مہم امر عظیم	مہمات جمع	ڈ ڈ			

باب النون

نان پز نانبائی	نرخ قیمت غلہ	نانخواہ اجوائن	نصب منصوبی	نامتناہی بے نہایت	ناقوس خر مہرہ کلاں	نخاس بازار اسپان	نشکنج چٹکی لینا	نعیق آواز زاغ
نہیق آواز خر	نعش جنازہ	ناکام نامراد	ناملایم نامناسب	نعم البدل بہتر بدلہ	نکول انکار قسم کرنا	نعماء نعمتہا	نحل مکھی شہد کی	نگران بینندہ

نظر	ناگوار	ناشی	ناسی	ناجی	ناری	نباش	نژاده	نزل
نگاه	بدمزه	پیدا شونده	فراموش کننده	جنتی	دوزخی	کفن چور	اصیل	ضیافت
نسیا منسیا	نصل	نعاس	نعوظ	نعناع	نعامه	نفاس	نفیس	نفائس
کمال فراموش	پیکان تیر	غنودگی	استادگی ذکر	پودینه	شتر مرغ	زچگی	چیز گرانمایه	جمع
نفس اماره	نقب	نقض	نوات	نهالین	نیوش	نهی منکر	ناب	نائبه
خواهش بد نیت	سرنگ	توڑنا	تخم خرما	توشک	بشنو	منع کرنا [illegible]	خالص	حادثه
نواسب	ناطوره	نباهت	نبوت	نیئن	نماش	نجوی	نجات	نجل
جمع	معشوقه	خبرداری	پیغمبری	بدبودار	مخبر	راز	رہائی	نسل
نخلبن	نداوت	نسب	نژاد	نشور	نشوز	ناشره	نصوح	نصوص
درخت خرما	تری	نسل	نسب	زنده ہونا	ناراض ہونا	زن ناراض	توبه استوار	آیات قرآن
		نصیف	نواب	نوارخانه	نهی	نیبین		
		خادم	بسیار نیابت کننده	زندان	منع کرنا	بچھیر		

باب الواو

واژگون	وارون	وحی	وام	واهب	وارث	والاقدر	وبر	وحید
اولٹا	برگشته	پیغام خدا	قرض	بخشنده	میراث گیرنده	بلند مرتبه	پشم شتر	یگانه
وشاح	ورای	وسط	وتر	وطر	وصول	وقاحت	ولیمه	وحشی
ہار	سوای	درمیان	طاق	حاجت	پہونچنا	بے شرمی	طعام عروسی	جانور صحرائی
واجب الوجود	وجود	وتد	وجع	وجیع	وحدت	ودیعت	ودائع	وسم
ذات باریتعالی	ہستی	میخ چوبین	درد	دردناک	تنہائی	امانت	جمع	داغ

وسیم داغدار	وعید وعدهٔ بد	وقیح بے شرم	وزن تول	وشاق خدمتگار	وشل آب اندک	وفق موافق	وقائع اخبار	وهق کمند
			وهن سستی	وهج سوزش	[illegible]			
				باب الهاء				
هاون اوکھلی	هیل الائچی	هبوب ہوا چلنا	هدم ڈھانا	هزاردستان بلبل	همراز بھیدی	هٰهنا اینجا	هارب گریزندہ	هتاک پردہ دری
هرم پیری	هرآئینه البتہ	هلاهل زہر قاتل	همانا تحقیق	همسنگ ہموزن	همهمه آواز شیر	هنگفت گندہ	هنوز تا حال	هنگام وقت
هوام حشرات الارض	هیولا مادۂ ہر شی	هیربد خادم آتشکدہ	هنی خوشگوار	هادم اللذات ملک الموت	هائل ہولناک	هامان نام وزیر فرعون	هراول فوج پیشین لشکر	هرزه لای بیہودہ گو
			هریر آواز سگ	هراهر گرنجگی	هلا خبردار باش			
				باب الیاء التحتانیه				
یاره بلوچی	یزک قراول	یسال چوبدار	یاسمین چنبیلی	یبوست خشکی	یُبس خشک	یتیم طفل بے پدر	یثرب مدینہ منورہ	یحمور گورخر
یسارت توانگری	یسر آسانی	یسیر آسان	یساق تیاری جنگ	یلدا شب تاریک	یاسا قتل	یاسقی [illegible]	یادگار نشان	یارغار یار صادق

یاس	یابس	یانع	یاغ	یاوق	یال	یافه	یاسه	یاوگی
ناامیدی	خشک کشته	میوه پخته	روغن	روشن	گردن	سخنان بیهوده	آرزو	هرزه گوئی
یباب	یحموم	یفاع	یفن	یرغا	یدطولی	ید بیضا	یلوج	یک
خراب	دود سیاه	زمین بلند	پیر فرتوت	تیزرو	دست دراز	دست روشن	پیغمبر	۱

خاتمه دربیان اعداد حروف تہجی وبیان معانی

کلمات ابجد

بدانند که جمله حروف تہجی بست وہشت حروف اند از روی عدد و در جمیع السنه بتغییر وتبدیل لہجه مستعمل اند و الف وہمزه باعتبار عدد یک است وبحسب صورت وکتابت ومخرج علیحده اما الف خط منتصب را گویند وآن ہمیشه ساکن باشد بی ضغطۂ زبان و وسطیست که از وسط فم می آید وہمزه خط منحنی را گویند وآن ساکن ومتحرک ہردو می بود با ضغطۂ زبان وحلقیست که از حلق بیرون آید وحروف حلقی شش اند بیت حروف حلقی شش بود ای نور عین ہا وہمزه حا وخا وعین وغین واعداد حروف اینست

ا ب ج د ه و ز ح ط ی ک ل م ن س
۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۲۰ ۳۰ ۴۰ ۵۰ ۶۰

ع ف ص ق ر ش ت ث خ ذ ض
۷۰ ۸۰ ۹۰ ۱۰۰ ۲۰۰ ۳۰۰ ۴۰۰ ۵۰۰ ۶۰۰ ۷۰۰ ۸۰۰

ظ غ ۔ و این را حساب جمل و حساب ابجد نیز گویند و کلمات
۹۰۰ ۱۰۰۰

ابجد ہشت کلمہ معروف اند چنانچہ ابجد ہوز حطی کلمن سعفص
قرشت ثخذ ضظغ **قطعہ** یگان شمار ز ابجد حساب تا حطی
پس انگہ از کلمن وہ دہ ست تا سعفص ۔ پس آنگہ از قرشت تا ضظغ
شمر صدگان ۔ دل از حساب جمل شد تمام مستخلص ۔ و معانی این
الفاظ مذکورہ صاحب مدار الافاضل چنین نوشتہ اند ۔ ابجد ای
اَبِیْ وُجِدَ فِی الْمَعْصِیَّةِ یعنی پدر من کہ آدم بود یافتہ شد در گناہ
یعنی گناہی از و بوجود آمد ۔ ہوز ۔ ای اِتَّبَعَ هَوَاهُ یعنی پیروی کرد
ہوای نفسانی خود را ۔ حطی ۔ ای حُطَّ ذَنْبُهٗ بِالتَّوْبَةِ وَالْاِسْتِغْفَارِ
یعنی کم کردہ شد گناہ او بتوبہ و استغفار ۔ کلمن ۔ ای تَکَلَّمَ بِکَلِمَةٍ
فَتَابَ عَلَیْهِ بِالْقَبُوْلِ وَالرَّحْمَةِ یعنی کلام کرد بکلمہ پس قبول شد
توبہ او ۔ سعفص ۔ ای ضَاقَ عَلَیْهِ الدُّنْیَا فَاُفِیْضَ عَلَیْهِ یعنی
تنگ شد برو دنیا پس ریختہ شد برو ۔ قرشت ۔ ای اَقَرَّ بِذَنْبِهٖ

فَشَرَفَ بِالْکَرَامَۃِ یعنی اقرار کرد گناہ خویش پس شرف بکرامت یافت

ثخذ ای اَخَذَ مِنَ اللّٰہِ قُوَّۃً یعنی گرفت از حق تعالیٰ قوت را ضظغ

ای سَدَّ عَنْہُ نَزْغَ الشَّیْطَانِ بِالْعَزِیْمَتِ یعنی بند شد از وی نزغ

شیطان بعزیمت ای بکلام حق و توحید و بعضے نوشتہ اند کہ ابا جاد نام پادشاہی

بود کہ ابجد مخفف آنست و ہفت کلمات باقی اسمای ہفت فرزندان اوست

چنانچہ در صراح وغیرہ تصریح آن کردہ اند و بعضے نوشتہ کہ مرامر نام مردی بود

کہ خط نوشتن ایجاد اوست و این ہشت کلمات اسامی ہشت فرزندان اوست

و در رسالہ ضوابط عظیم یعنی ہر ہشت الفاظ مذکور چنین نوشتہ ابجد آغاز کرد

ہوز در پیوست حطی واقف شد کلمن سخنگو شد سعفص زود آموخت قرشت ترتیب کرد

ثخذ نگاہداشت ضظغ تمام کرد تَمَّ کَلَامُہٗ وَاللّٰہُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

ہر کہ خواہد کہ در خواندن و نوشتن بہرہ وافی حاصل نماید باید کہ این فرہنگ

را از اول تا آخر و تصاریف ہر مصادر لازم و متعدی را مع تعریفات و ترتیبات

اشتقاقات صیغ بطرز مرقومہ فصل ثانی ضبط کند انشاء اللہ در عرصہ چند روز فائدہ

کلی ہم میرسد و استعداد کامل در نوشت و خواند پیدا میشود و از کتب فرہنگہای دیگر

و قواعد فرس مستغنی میگردد توقع از متعلمان و متمتعان آنست کہ مولف را

حاشیہ: نقل لفظ نون و سکون زای معجمہ و فتح غین معجمہ بمعنی افگندن فرقہ میان مردم ... (partially legible marginal note)

۱۲۶

از دعای خیر و مغفرت محروم و فراموش نسازند زیرا که بر حق از عمر گرانمایه در تالیف

این کتاب صرف نمودم و بر مقوله حضرت شیخ سعدی شیرازی علیه الرحمه کاربستم

تعلم بماند سالها این نظم و ترتیب ۞ زما هر ذره خاک افتد بجائی ۞ غرض

نقشیست کز ما یاد ماند ۞ که هستی را نمی بینم بقائی ۞ مگر صاحبدلی روزی

برحمت ۞ کند در حق این مسکین دعائی ۞ اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْهُ مِنِّیْ وَاجْعَلْهُ لِیْ مِنَ

الْبَاقِیَاتِ الصَّالِحَاتِ وَانْفَعْ بِهِ الطَّالِبِیْنَ بِفَضْلِكَ وَكَرَمِكَ اٰمِیْنَ یَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِیْن

تمت الکتاب بعون الملک الوہاب فی شہر الرجب المرجب سنہ یکہزار و دو صد

و نود ہجری و تمام آنگاہ شود بتحقیقت که نزد خاص و عام پسندیده آید و

مقبول بارگاه حق جل و علا گردد وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَی الْاِتْمَامِ وَالصَّلٰوةُ

وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الْاَنَامِ وَاٰلِهِ الْعِظَامِ وَاَصْحَابِهِ الْکِرَامِ

اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامِ ۞ المؤلف متوطن بلده فرخنده بنیاد حیدرآباد حفظها الله تعالیٰ

من الآفات والبلیات و منها من الحوادث والنوائب بالنبی و آله الامجاد

خاتمة الطبع شکر و احسان خداوند انام که درین هنگام برکت التیام از تالیفات واقف

نکات خفی و جلی جناب خواجه محمود علی نسخه **فرہنگ محمودی** باهتمام راجی غفران

محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان و تربیت یافته خدمت برادر معظم محمد مصطفی خان

ادخلهما الله فرادیس الجنان در اوائل صفر المظفر سنه ۱۲۹۱ ہجری حلیه انطباع پوشیده و لباس اختتام بر کشیده

و جهت مهر مهتمم بر خاتمه برای سند اعنی که کتاب مطبوع مطبع نظامیست مهر و دستخط مهتمم ثبت گردید

العبد

عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان حنفی تعلقدار

جدول اغلاط فرهنگ محمودی بعد نظر ثانی مصنف

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲	۸	متحد المعنی	و متحد المعنی	۶۳	۳	[illegible]	[illegible]
۴	۹	خرگاه	و خرگاه و خیره	۱۰۵	۹	باد خنه ها	بادشرط
۸	۱۰	[illegible]	[illegible]	۱۰۸	۲	حامی	حانی
۱۵	۱۰	بشارت خوشخبری	+	۱۰۹	۴	دیریاز	دیرباز
۲۴	۱۰	سے	اسے	۱۱۷	۶	تقه	تفه
۳۲	۵	بیت	مبیت	۱۳۳	۵	ناشره	ناشزة
۴۳	۶	مکره	[illegible]	۱۳۴	۱۰	وند	وتد

خاتمة الطبع منظوم مع قطعات تاریخ طبع از محمد عبد الرحمن خان شاکر صاحب مطبع نظامی

تعال الله عجب نادر کتابیست | باوراق جهان خوش انتخابیست
دوین مطبع رسید از حید آباد | بصحت طبع کرم سب ارشاد
ز طبع خواجه محمودی جاه | شد و تا بند این فرهنگ چون ماه
همین قطعات سال طبع گفتم | در معنی بسلک نظم سفتم

قطعه تاریخ طبع

چو این فرهنگ محمودی شد طبع | ندارد مثل خود در دهر ثانی
بسال طبع این فرهنگ هاتف | ز شاکر گفت خورشید معانی
۱۲۹۱ھ

ایضاً در بحر رمل مسدس

خواجه محمود بهر فیض عام | کرد این فرهنگ چون اجتماع
کرد شاکر طبع در ماه صفر | نام خوش فرهنگ محمودی نهاد
کاشف فیض ست سال الطبع | از لغات معتمد شد اختراع
۱۲۹۱ھ

ایضاً در بحر خفیف

شد بصحت چو طبع این فرهنگ | گشت مطبوع طبع اهل جهان
بهر تاریخ سال از شاکر | هاتف غیب گفت فیض نشان
۱۲۹۱ھ

تاریخ طبع از شیخ محمد یعقوب صاحب مهتمم مطبع نظامی

فرهنگ نغز خواجه محمود خوش کلام | مطبوع طبع گشت چو با صحت تمام
یعقوب گفت مصرع تاریخ بر محل | الباب معدن الفاظ بے بدل
۱۲۹۱